

IV

Europa en Napoleon

Napoleon had er vooral belang bij te voorkomen dat het veranderende Europa hem vergat. Tweeduizend mijlen verwijderd van het grote continent wilde hij daar tenminste in herinnering blijven door de ideeën, die hij belichaamde. En deze ideeën vermengden zich tengevolge van reactionaire maatregelen van de Heilige Alliantie steeds meer met de uit de Franse Revolutie voorgekomen volwassen geworden principes van vrijheid en natie. Hoe de laatste drie jaren ook met leed overspoeld waren, ze hadden deze verwachtingen waargemaakt. Zelfs de gevallen adelaar wierp nog zijn schaduw over Europa. Hoe hoog en ver hij ook gevlogen was: zijn spoor aan de hemel bleef.

Ver in het zuiden van de Atlantische Oceaan gevangen is Napoleon nog slechts een vaag man met een geel gezicht, die aan onpasselijkheden lijdt, die erger worden, omdat de verzorging slecht is of ontbreekt. Hij ziet hoe om hem heen de jalousie de volgelingen uitput, hoe de trouw afbrokkelt. Alleen met geld, dat hij belooft, kan hij de neergang nog was tegenhouden. Behalve de scheldpartijen tegen de Engelsen leeft hij eenzaam en geluidloos.

En toch: een zegenrijke tovenaer zonder weerga plaatst hem hoog op zijn martelpaal. Van bovenaf beheerst hij als een schaduw een wereld, die dacht hem levend begraven te kunnen. Over het net van coördinaten heen is hij de schrik van de Europese koningen, hun ministers en van die zwerm van schrijvers in de staatsministeries, die in de verdragen zijn naam uitvlakken. Als Longwood niest, wordt Louis XVIII op zijn postoele bleek. Bathurst springt midden in de nacht uit de slaap overeind, omdat hij gedroomd heeft, dat zijn gevangene ontvlucht is.

- ¹¹⁷ En Metternichs gezicht onder de gepoederde pruik trekt en wringt, wanneer hij er aan denkt, dat de man, die hij verraden en verkocht heeft, weer via de zee zou kunnen terug varen.

Nu komt aan het licht hoezeer Europa in verwarring was, toen het – ondanks de ongeschreven wetten dat ook de overwonnenen rechten hebben – meende tot verzekering van haar rust Napoleon te kunnen interneren. Op deze wijze diende zij slechts haar eigen roem. De gevangene van Longwood houdt van veraf de gemoederen bezig, zoals de herenboer op het Engelse platteland of de planter in de Nieuwe Wereld heeft gedaan. De volledig isolatie, waarin hij zijn leven zal doorbrengen, biedt overigens de aanleiding tot vele valse geruchten, die in Europa rondgaan en die, als ze eenmaal op de kusten van Sint Helena aankomen, daar uiterste verbazing veroorzaken.

Stürmer schreef aan zijn regering: 'Men heeft in Frankrijk en Engeland rond verteld dat de heer Montholon op dezelfde dag aan boord van een Engels schip opgehangen is, toen zijn moeder Mme de Sémonville in Parijs een bal gaf; dat Mme Bertrand in Londen in de gevangenis zit, omdat zij met het geld, dat Napoleon haar ter beschikking heeft gesteld, onrust aansticht, samenzweringen op touw zet en zelfs heimelijk heeft deelgenomen aan opstandige bewegingen tegen de Engelse regering; dat een brand in Londen alle papieren van Napoleon in as heeft veranderd en grote verwarring heeft aangericht; dat in de kustwateren van het eiland een Amerikaans schip met vijandelijke bedoelingen verrast is; dat de commissaris van een van de grootmachten de hand heeft in een plan ter

ontvoering van Napoleon en door zijn bemiddeling geheim verkeer en correspondentie mogelijk heeft gemaakt; dat Sint Helena bij deze gelegenheid moord en brand heeft geschreeuwd.....’

- 117 En de Oostenrijkse commissaris gaat door: ‘Hier, Doorluchtige Heer, de zuivere waarheid: de heer Montholon heeft de vruchten van zijn daden nog niet geoogst en Mme Sémonville kan verder het genoegsmaken bals te organiseren. Mme Bertrand deelt nog steeds de gevangenschap van haar gebiedster en is uitsluitend bezig met de opvoeding van haar kinderen en de vergroting van het aantal daarvan. In Longwood is daadwerkelijk brand geweest, namelijk in de schoorsteen van de salon van de ex-keizer, maar men is er met de schrik afgekomen en er werd slechts één spiegel gebroken. Verwarring was daarbij alleen maar in het hoofd van Hudson Lowe, die dat bijna verloor, toen men hem dit bericht bracht. Het opduiken van een Amerikaans schip is niets dan een onwaarschijnlijk verhaal. Om het eiland op een vijandelijke manier te benaderen moet men minstens vijf tot zes lineschepen ter beschikking hebben. Wat de commissaris van een grootmacht betreft, de weinig eervolle zaken, die men hem toeschrijft, daarin kan ik alleen maar een wirwar van willekeurige slotconclusies zien. Die men gelijktijdig uit meerdere ware en aangenomen gebeurtenissen getrokken heeft. Sinds wij op Sint Helena wonen, heerst er volledige rust en de hectiek, die plaats gevonden zou hebben, is pure fictie’. (1)

Meer dan in alle andere landen denkt men in Engeland aan Napoleon. Elke Whigs-minderheid, die de echte Britse traditie, de overlevering van het fair-play koestert en sinds Plymouth de politiek van het kabinet van Liverpool veroordeelt, zet ondanks de mislukking van lord Holland, haar strijd voort. De behandeling, die Napoleon ten deel valt, biedt nog steeds in kranten en tijdschriften de tegenstanders openingen.

Aantekening:

1. Stürmer aan Metternich, 4 juli 1817.

- 118 De Morning Chronicle staat vaak tegenover Bathurst. Niet zozeer wordt de vrijheid van de gevangene geëist, maar meer het terug roepen van Lowe, het minder worden van het regiem voor de gevangene. Enkel wens ook dat men Napoleon naar Europa terugbrengt, in een klimaat, dat minder vochtig is en minder zijn gezondheid schaadt. De politici van de oppositie zijn niet de enigen, die zich voor Napoleon inzetten. Daarbij komen nog de dichters. Speciaal een, de grootste van die eeuw, de verhitste en wiens stem het mooist klinkt: Byron. Wonderschone strofen ontsnappen aan zijn lippen, waarvan de gevangene van de koningen op zijn zwarte rotseiland zeker nooit iets verneemt. ‘Napoleon, veroveraar en gevangene der aarde, van u beeft nog iedereen! Als de blikken van de gehele heersershaat op u gericht zijn, om uw lijden te bespotten, glimlacht u met rustig en strak gezicht ’ Hij heeft overwonnen in een wolk van wierook: ‘De koningen zullen uw naam eens huldigen. De gezangen der dichters, de woorden van de wijzen, zullen u het wonder van de wereld noemen, de goden zullen alle voor u buigen! ‘ Dat is de getuigenis van een man met een hoogstaande ziel, die de invloeden van zijn bloed op de trots, op een held, wat hij ook is, te eren weet. Intussen waakt de censuur erover dat in Frankrijk evenals in Duitsland en Oostenrijk, dat geen enkele krant de naam van de ex-keizer afdruckt. Absolute stilte over hem en Sint Helena. Daarnaast wemelt het van smaadschriften tegen

hem, wat door de politici graag wordt gezien. Hij wordt daarin als een grotesk figuur behandeld. Hij speelt op eiland met de negerinnen van Robinson, tyranniseert zijn laatste getrouwen en moet zich door de Engelsen, die over zijn ordinaire taal ontzet zijn, laten terechtwijzen.

¹²⁰ In talrijke karikaturen wordt hij op lage wijze bespot: 'Napoleon gaf zich over, maar stierf niet'. 'De keizerlijke leunstoel'. 'Houd de dief'. 'De duivel zal hem halen'. 'Wat Frankrijk hem toewenst' enz. De totale menselijke slechtheid komt naar boven. Er moet worden vastgesteld, dat in deze vervolgingswaanzin Franse tekenaars en pamflettisten schaamteloos vooraan stonden.

Als zijn laatste verwachtingen als dode vogels naar beneden vallen, krijgt hij in de eerste dagen van 1819 gelijktijdig de laatste groet van zijn grootste tegenstander. In een artikel in de *Conservateur* had Chateaubriand geschreven:

'Op een eiland geboren, om ver weg van drie continenten op een eiland te sterven, in het middelpunt van de zee geworpen, waar Camoens profetisch aanwezig lijkt te zijn, omdat hij daar het genie der stormen heeft gezet, kan Bonaparte het op zijn eiland niet laten regenen zonder dat wij daar door een aardbeving van horen, elke tred van de nieuwe Adamastor op de andere pool wordt voelbaar op de onze. Als Napoleon zich ontrukkt aan de greep van zijn bewaarders en zich naar de VS terug trok, zou zijn naar de oceaan opgeheven blik voldoende zijn de volkeren van de oude wereld te verontrusten; alleen al zijn aanwezigheid op de Amerikaanse kust van de Atlantische Oceaan zou Europa dwingen op de tegenover liggende oever een leger samen te brengen'. (1)

Deze zeer ware woorden uit de pen van een door hem hooggeschatte schrijver, die hem, die deze eeuw naar zich heeft toe getrokken, heeft gehaat en toch in zijn diepe binnenste bewonderd heeft, raken de keizer. Hij zegt tegen Montholon:

Aantekening:

1. 17 november 1818. *Le Le Conservateur* I, 333

¹²¹ "Chateaubriand heeft de natuur het heilige vuur ontstolen, zijn werken bewijzen dat. Zijn stijl is niet die van Racine, maar die van een profeet. Mocht Chateaubriand ooit eens aan het roer der staat komen, dan is het mogelijk dat hij dwaalwegen inslaat: zo zijn er al velen door de politiek te pakken genomen! Maar één ding is zeker, dat al het grote en nationale van zijn genie er is'. (1) De oude René Chateaubriand zou zich voor deze lof in zijn 'Memoires d'Outre-Tombe' erkentelijk tonen. De bladzijden, die hij aan de dood van Napoleon heeft gewijd, zijn de edelste, die ooit over dit thema zijn geschreven.

*

De publicaties over de gevangenschap van de keizer volgden elkaar snel op en vonden ondanks de jacht, die de politie ondernam, hun weg over het continent. Eerst verscheen er een Franse vertaling van de 'Brieven van Warden' (2) in Brussel (3). Hierop volgden het 'Handschrift uit Sint Helena', het 'Appèl' van Santini, de 'Remonstrance' van Montholon en de 'Opmerkingen bij de rede van lord Bathurst' (rkv. bezit deze laatste!). De grote werking, die deze geschriften uitoefenen, sporen Napoleon tot nieuwe inspanningen aan. Door bemiddeling van O'Meara of Balcombe of via nog andere wegen stuurt hij naar

Londen, vooral naar de uitgever Ridgway, strijdschriften, weerleggingen en verklaringen, die zijn zaak in de openbaarheid brengen en haar tot rechter maakt in het proces, dat hij tegen zijn overwinnaars aanspant.

Aantekening:

1. Vroeger had Napoleon zich over Chateaubriand echt positief geuit. (O'Meara, 7 april 1817 en 28 januari 1818; Mémorial, 1 juni 1816; Negende brief van De Kaap).
2. Op verzoek van Bathurst was Warden, 'omdat hij gewaagd had Napoleon te verdedigen' van de lijst van legerartsen van de Britse marine gestreept. Later werd hij gerehabiliteerd en was hij legerarts bij de oorlogswerven van Sheerness en Chatham. Hij behoorde tot de vrienden van Holland House. Hij stierf in 1849 op 72-jarige leeftijd.
3. In 1817 bij T.Parkinn, 'Uitgever der filantropie'.
Enige maanden na de Belgische uitgave verscheen een niet-geautoriseerde herdruk bij drukker Gide & Fils te Parijs.

¹²² Daar zijn de 'Brieven van De Kaap' (1), een antwoord op het werk van Warden, dan het 'Manuscript van het eiland Elba', de 'Brieven van Sint Helena' en tenslotte het korte stuk 'Stamt het handschrift van Sint Helena van Napoleon?' Scherpzinnige, logische uitwijdingen, afwisselingvolle verteltoon, levensechte anekdotes, duidelijke en fraaie stijl, hier en daar wat dichtertelijke uitroepen, waar men in die tijd zo van hield, maar ook plaatsen vol mannelijke, krachtige redenaarskunst – dat vindt men allemaal in die geschriften, die de passaatwind naar Europa waait en het stempel van de gebiedsdrager, de tegenzin van Lowe dragen.

Hij veroorzaakt inspraak, dreigt, argumenteert. Zijn aangeboren publiciteitsinstinct verweekt hem in eindeloze controversen. Bertrand (net zoals voor die tijd Gourgaud) keurt dat af. Hoe kan de grote keizer zich druk maken om een Lowe, wegens een niet nakomen van de verschuldigde eerbied, strijdschriften vervaardigen, wegens voeding, wegens een beetje ruimte buiten de muren, ruzie maken? Ach, omdat Napoleon nog steeds hoopt, omdat hij lijdt en met zijn 49 jaar nog veel te veel daadkracht in zich voelt, dan dat hij zich zonder laatste lange strijd zou kunnen overgeven.

Aantekening:

1. 'Brieven van De Kaap de Goede Hoop' als antwoord op de heer Warden met brokstukken van het in voorbereiding zijnde grote werk, dat onder leiding van Napoleon zal verschijnen! Ridgway 1817. Deze brieven veroorzaakten in de pers grote beroering, de Times alleen al wijdde er vier artikelen aan, maar ze werden niet veel door het publiek gelezen. Daarom werden ze ook pas twee jaar later in het Frans vertaald.

¹²³ Als hulp had hij in de herfst van 1819 drie in hun geest en uiterlijk geheel verschillende mannen, die echter alle drie op Sint Helena bij hem gewoond hadden en nu voor het aangezicht van Europa hun getuigenis konden afleggen. Het waren Las Cases, Gourgaud en O'Meara.

Na zijn dwaaltochten van Sint Helena naar De Kaap, van De Kaap naar Londen, van Londen naar Frankfurt had Las Cases, die het verblijf in Frankrijk nog steeds verboden was, zich het ambt aangemeten van geheime heraut van Napoleon. Zijn interesse, zijn eer, zijn toegewijdeheid aan de keizer, waaraan ondanks het vertrek uit Longwood geen twijfel bestond, dit alles drijft hem er toe. Hij wijdt zich met overgave aan deze rol. Dat hij Liverpool en Bathurst met eindeloze brieven overstroemde en het Engelse parlement een 17 pagina's lang pleidooi voorlegt, kan er nog mee door. Maar hij wendt zich met teveel vertrouwen naar Metternich en, wat erger is, met te weinig afstand naar tsaar Alexander. Door zijn overstromende woordenvloed loopt hij gevaar hen te overstemmen en dat lukt hem helaas.

Zijn dadendrang blijkt bijna net zo gevaarlijk te zijn als hij zich tot de familie van

de keizer richt. Hij schrijft aan Marie-Louise en stuurt haar haren van Napoleon, goedbedoeld, zonder antwoord te krijgen. Hij schrijft aan Madame Mère om haar over haar zoon, zijn toestand, zijn noden te berichten. Hij schrijft aan Lucien, aan Joseph, aan Pauline, aan Louis, aan Jérôme, aan Caroline, aan Hortense om hun medelijden op te wekken en hun door de verre afstand ingeslapen, door persoonlijke zorgen afgeleide belangstelling en liefde weer op te wekken (1).

Aantekening:

1. Hij stuurde ook – gedwongen door bemiddeling van Goulburn – de eerste uitvoerige berichten aan Bertrand over Napoleons verwanten. Niet al deze brieven haalden Sint Helena. Toch, door dat wat het Engelse kabinet doorliet, vernam Napoleon het essentiële over zijn familie tot 19 mei 1818. Op deze dag schreef Las Cases voor de laatste maal naar Longwood. Door ooglijden en hoofdpijn geplaagd hield hij vanaf deze tijd op met elke regelmatige bezigheid. De familie Bonaparte, die zijn overijver had misprezen, vroeg hem desondanks af en toe om raad.

¹²⁴ Zijn door alle politiedirecties in Europa gelezen brieven aan de familie Bonaparte spraken van verwachtingen, die de soevereinen moesten ergeren (1). Met de beste bedoelingen liet hij doorschemeren dat hij vanuit Sint Helena op geheime manier berichten kreeg. Hij verzekerde dat de keizer geld had en dat zijn gezondheid beter werd. ‘De leverkwalen worden minder en hij is weer op krachten gekomen’ (2). Een verklaring, die nauwelijks handig is om bij te dragen aan de terugkeer van Napoleon naar Europa en die de maatregelen van de geallieerden zeker niet minder beïnvloedde dan de zwartgalligheid van Gourgaud.

Deze was met de aanbevelingsbrief van Montchenu aan de markies d’Osmond, de Franse ambassadeur in Londen, naar Londen gereisd, waar hij op 8 mei 1818 aankwam. Hij bezocht Goulburn, Osmond en de Russische ambassadeur Lieven (3). Net als op Sint Helena praatte hij teveel. Nog vol wrok tegen Longwood en door iedereen, die er belang bij had, dat Napoleons gezondheid voortreffelijk en de knellende bewaking rechtvaardig was, uitgehoord en opgewonden gemaakt, liet hij zich tot bedenkelijke confidenties verleiden (4).

Aantekening:

1. Onder invloed van zijn hang naar pathos schreef hij: ‘Het gaat zeer slecht met de keizer op zijn gruwelijke rotsen, waar de haat van zijn vijanden hem beknelt. Maar temidden van hun aanvallen is en blijft hij hen toch de baas’. (Aan Elisa, 18 maart 1818)
2. Aan dr. Cailliot, 15 oktober. 1818
3. Goulburn aan Bathurst, 10 mei 1818. L.P.20.123; Osmond aan Richelieu, 12 mei; Lieven aan Capodistria, 13 mei; aan Balmain, 21 mei 1818.
Deze beide laatste brieven, zoals overigens ook de brief, die Gourgaud aan de Russische en de Oostenrijkse keizer richtte, maken de theorie van een missie geheel ongelooftwaardig.
4. De verklaringen van Gourgaud zijn overigens niet erger dan die van Las Cases en hebben betrekking op hetzelfde: gezondheid, geheim verkeer, geld. Osmonds brief geeft alles goed weer.

¹²⁵ Hij hoopte destijds het vertrouwen van de Franse regering te winnen en weer in het leger opgenomen te worden. Van deze illusie zou hij snel genezen. Op dit moment ontmoet hij naar Londen gevluchte Bonapartistische officieren. In hun gezelschap vergeet hij dat hij grond tot klagen heeft en duikt hij weer geheel in de cultus rond de keizer. Hij schrijft het meegenomen manuscript van de ‘Veldtocht van 1815’ (1) in het net over en publiceert het onder zijn eigen naam, die zoals de wereld al spoedig weet, een grotere achter zich verbergt. Hij stuurt op 25 augustus 1818 Marie-Louise een brief, waarin hij haar smeekt zich in te zetten bij de geallieerde heersers om Napoleons kwelen korter te maken. Ze zijn in Aken bijeen. (Deze brief wordt ook door veel Engelse kranten gepubliceerd.)

Om hem aan het scherpe oog van Neipperg (deze had maar één oog, rkv) te onttrekken, liet hij zo'n brief in een exemplaar van de 'Veldtocht van 1815' in binden, dat daarna naar Marie-Louise werd gezonden. Heeft de keizerin het boek ooit opengeslagen en de brief gelezen? Dat weten we niet. (2) Uiteindelijk wendde hij zich tot de tsaar en de keizer van Oostenrijk. Hij had zich nu geheel in dienst van de politiek van Longwood gesteld en berichtte aan de eerste dat 'Napoleon steeds zeker en zwakker werd.... Men gebruikt harde maatregelen tegen hem, die voor zijn bewaking volledig onnodig zijn.... Men heeft hem onder toezicht van een man gesteld, die hem met speldenprikken doodt...' (3).

Aantekening:

1. Dit geschrift verscheen bijna gelijktijdig in Parijs bij Mongie en in Londen bij Ridgway. Het werd vele malen herdrukt.
2. Dit onroerende document werd na haar dood verkocht.
3. 2 oktober 1818

¹²⁶ Aan keizer Frans legt hij uit: 'Hij zal er spoedig niet meer zijn, dat is zeker. Hij zelf wil dat en hij ziet met vreugde hoe de tekenen van zijn verval zich dagelijks vermeerderen; hij kan niet meer slapen'. En hij vraagt de keizer om in Aken te interveniëren. (1)

Hierna maakt het Britse kabinet gebruik van de geallieerde afspraken en verlangt de uitwijzing van Gourgaud. Hij gaat naar Hamburg en treedt met prins Eugène in verbinding. Vanaf nu is zijn gedrag zeer lovenswaardig. Hij wijdt zich met hart en ziel aan de dienst voor Napoleon (2).

Als laatste van de 'afgezanten' van Sint Helena komt O'Meara in Engeland aan en stuurt naar de Lords van de Admiraliteit, zijn superieuren, een lange klaagbrief over Lowe. In zijn opgewonden haast schrikt hij er niet voor terug de bewering te herhalen, die hij al bij de tussenstop in Ascention (3) had opgesteld: de gouverneur heeft hem sinds mei 1816 bewust van 'de weldaad, die Napoleons dood voor Europa zou betekenen', gesproken. (4) De marinelords maken zich terecht bezorgd over deze uitspraak en zetten O'Meara uit zijn ambt (5).

Aantekening:

1. 25 oktober 1818. De ontwerpen voor deze beide brieven bevinden zich in Gourgauds papieren. Fr. Masson vindt dat hij ze alleen plande om te versturen. Wij hebben echter gronden om aan te nemen, dat ze daadwerkelijk verstuurd zijn.
2. In maart 1821, enige maanden voor de dood van de keizer, keerde Gourgaud naar Frankrijk terug.
3. Hij verklaarde voor de marine-officieren en de marine-artsen Blackwood Hall, Malcolm en Cuppage, dat Lowe hem had gesuggereerd Napoleon uit de weg te ruimen. (L.P.20.125). De leugen ligt er duidelijk bovenop. Nooit zou Lowe op zo'n gedachte zijn gekomen. Hij had er zelf het grootste belang bij dat Napoleon bleef leven. En hij was tot een misdaad, zelfs een misdaad uit belang van de staat, volledig ongeschikt.
4. 28 oktober 1818
5. 2 november 1818

¹²⁷ De Ier is er echter de man niet naar om zo maar toe te geven. Hij schrijft in de Morning Chronicle een protest en zet in de daarop volgende jaren zijn woedecampagne tegen Lowe voort in een boek, waarin hij de opgewonden, angstige beambte bestempelt als een folterknecht en misdadiger (1) en daarmee begint hem in de ogen van zijn eigen landgenoten te onteren. Lowe probeerde Bathurst een gerechterlijke vervolging te laten instellen, maar deze raadde hem aan te wachten. O'Meara, niet minder op voordeel dan op wraak uit, ondernam in hetzelfde jaar een reis om geld te incasseren. Prins Eugène betaalde de 100.000 francs, die de dokter van Napoleon had gekregen. Madame Mère gaf hem een jaargeld van 8000 francs. Zijn pogingen Marie-Louise in Parma te bereiken,

bleven vruchteloos.

Aantekening:

1. 'Verslag over de op Sint Helena sinds de benoeming van Hudson Lowe tot gouverneur opgetreden gebeurtenissen', Londen, Ridgway 1819; Parijs, Chaumerot, juli 1819.
Napoleon stelde voor dat de uit Sint Helena teruggekeerden in hun bemoeienissen om zijn internering in Malta of in Engeland of tenminste een gouverneurswissel te bereiken, met de familie Bonaparte samen te werken. Het was hem weliswaar bekend dat de soevereinen hen lieten bespioneren, maar hij wist ook dat meerdere van zijn verwanten nog over grote geldsommen beschikten. Daarbij vergat hij oneerlijkheid en de ondankbaarheid van enkelen en rekende vast op zijn 'clan', die met vereende krachten het medeleven van de volkeren wakker zou roepen en ter zijner gunste op de wil van de heersers druk zou uitoefenen.

*

128 Hoe stonden de zaken, nu in 1818, drie jaar na de ineenstorting, met Napoleons verwanten en hoe zijn hun gevoelens voor hem?

Madame Mère neemt haar positie als hoofd van de familie weer in, sinds zij in Rome toevlucht heeft genomen onder de grootmoedige bescherming van paus Pius VII. Vanuit het donkere paleis Falconerie (1) heerst deze vrouw, die slechts weinig weet, maar toch een groot, tegen elk noodlot opgewassen hart bezit, over haar kinderen, leidt, ondersteunt of berispt ze. Daar ze rijk is, helpt ze ze, maar niet zonder zich te laten verzoeken. Daar heeft zij gelijk in, want verspillers als Lucien, Jérôme en Carline zouden haar anders snel ruïneren. Ze wil namelijk het grootste deel van haar vermogen voor Napoleon bewaren ingeval hij het eenmaal nodig zou hebben. Steeds zegt ze weer: 'Alles behoort aan de keizer, van wie ik alles ontvangen heb'.

Instinctief heeft zij altijd diegene van haar kinderen bevoorreed, die het ongelukkigst was. Lange tijd was dat Lucien. Nu is het Napoleon. Fesch, haar halfbroer, die zij zeer lief heeft, regelt haar zaken. Hij is wel aartsbisschop en kardinaal van zijn neef keizer Napoleon, maar zijn vriendschap voor deze laatste is koel. Graag zou hij naar de Bourbons zijn overgelopen als Louis XVIII hem dan zijn diocees zou willen laten behouden. (2)

Aantekening:

1. Ze trok in maart 1818 in het paleis Rinuccini op het Venetiëplein. Paus Pius VII, een man met een adellijke ziel, betoonde Madame Mère voortdurend zijn hoogachting en sympathie. Bij zijn uitstapjes in de omgeving van Rome ontmoette hij vaak de moeder van Napoleon in haar wagen met koetzier en lakeien in groene livrei. Hoewel ze tot het einde van haar dagen rouw droeg, had ze toch de keizerlijke livrei behouden. Paus Pius VII pleegde uit zijn wagen te stappen, Madame Letizia bij haar wagendeur te begroeten en dan een beetje met haar heen en weer te wandelen. Steeds vroeg hij: 'Heeft u bericht van onze goede keizer?'
2. Fesch aan Louis XVIII, 10 juli 1815:
'Uwe Majesteit zal hopelijk niet geloven, dat de persoonlijke voorkeuren mij zouden kunnen verhinderen mijn plichten als bisschop na te komen of verplichtingen, die ik op mij heb genomen, te verwaarlozen'.
De koning liet door Fouché zijn passen voor Rome afnemen. Dat verhinderde Fesch niet Louis XVIII bij gelegenheid van het Grote Feest met gelukwensen van heel bijzondere onderdanigheid te bedenken. Ondanks de bemoeienis van de Koninklijke regering en Consalvis hield hij er hardnekkig aan vast zijn positie als aartsbisschop van Lyon niet op te geven. Pas in 1823 was het mogelijk in zijn plaats een apostolische voorganger te benoemen.

129 Nu moet hij dus in Rome leven en geeft zich over aan onnozelheden; desondanks verzamelt hij ijverig geld en schilderijen. Zijn invloed op zijn zuster en haar kinderen gebruikt hij alleen maar om Napoleon zwart te maken. Misschien is hij nog boos op hem, misschien is hij ook alleen maar een domoor, maar elke keer neigt deze bastaard uit Zwitsers en Corsicaans bloed naar de

gelukkige machthebbers.

Joseph, de voormalige koning van Spanje, heeft zich samen met zijn oorkondes, edelstenen en miljoenen naar de VS terug getrokken, waar hij 's winters in Philadelphia, 's zomers in Point Breeze, omgeven door een kleine hofhouding, een pronkvool leven leidt. (1) Archambault en Rousseau, die na hun vertrek uit Sint Helena naar hem toekwamen, hebben hem over zijn broer verteld. Ook door zijn vrouw Julie, die Las Cases heeft gesproken. Door Las Cases zelf en door Bertrand, die via de weg van Balcombe een regelmatige correspondentie met hem probeert te onderhouden (2), verkrijgt hij berichten van Longwood en tenslotte door O'Meara, die hem een korte brief van de keizer overhandigt. (3)

Aantekening:

1. Regnault de Saint-Jean d'Angély, Arnault, Grouchy, Réal en Lakanal waren zijn belangrijkste vertrouwelingen.
2. 15 maart 1818. Balcombe werd met het pseudoniem 'M.Bale' geduid.
3. Deze brief is van 16 juli 1818. Het is onbegrijpelijk waarom O'Meara deze pas een jaar later (31 juli 1819) aan Joseph heeft gestuurd.

Joseph had door tussenpersonen een bepaald aantal brieven naar Sint Helena gestuurd. Van het bestaan daarvan weten we alleen maar door het dagboek van Gourgaud. De eerste was in juni 1816 geschreven en kwam op 11 maart 1817 aan, een andere in mei 1817. Een brief van februari 1817 kwam door bemiddeling van een Amerikaan, genaamd Feldman, naar Longwood. De brief van 9 mei 1820 schijnt de laatste geweest te zijn, daarin was voornamelijk sprake van brieven van de koningen. Deze kwam pas na de dood van de keizer op Sint Helena aan.

- ¹³⁰ Napoleon kent Joseph; hij verlangt geen hevige inspanningen van hem, alleen maar de publicatie van de Heersersbrieven. Joseph vindt ze niet en maakt zich er ook niet druk over. De beide bedienden uit Longwood neemt hij heel vriendelijk op en hij laat hen hun loon voor vijf jaar vooruit betalen. Hij stuurt 1000 pond naar Las Cases, evenveel naar O'Meara, net zoveel aan Stockoe, die hij na 1821 voor korte tijd aan zijn hof verbindt. En daarmee is het gedaan. Zeker, hij kent het noodlot van de keizer, maar hij is veel te veel met zijn eigen welvaren bezig om ook nog vanuit de verte een ongelukkige broer bij te staan, die hij - ondanks alle onverwachte, ja, nu betreurde weldaden, die hij van hem ontvangen heeft - uiteindelijk noch werkelijk begrepen noch werkelijk heeft lief gehad.

Lucien, in de ogen van de geallieerden door zijn opstelling tijdens de Honderd Dagen zwaar verdacht, is het ondanks dat gelukt weer bij de paus in de gunst te komen en daarmee een nieuwe positie als Romeinse prins in te nemen. Zo leeft ook hij opportunistisch, vervaardigt slechte gedichten, organiseert grote ontvangsten en geeft zijn vrouw, waar hij nog steeds gek op is, elk jaar een kind.

- ¹³¹ In het voorjaar van 1817 wilde hij zich naar Joseph in Amerila begeven, maar Europa stond hem dat niet toe; dus hield hij zich bezig met landbeheer in Canino. Toen hij van Las Cases een brief ontving, verklaarde hij zich bereid met of zonder zijn familie naar Sint Helena te reizen. Meent hij het echt? Misschien. Bij zijn bloeiende fantasie en zijn neiging in de openbaarheid opzien te baren, zal deze mooie geste hem aantrekken. Las Cases richt aan het Engelse ministerie uit naam van Lucien het verzoek om toestemming voor deze reis. Bathurst verklaart dat de beslissing hierover genomen moet worden door de Heilige Alliantie, niet door Engeland. Hij weet precies dat die Heilige Alliantie haar toestemming nooit zal geven.

Bijna op dezelfde tijd doet Jérôme eenzelfde stap. Hij wendt zich direct tot de Prins-Regent en onderwerpt zich bij voorbaat (zoals Lucien ook had gedaan) 'aan alle bewakings- en veiligheidsmaatregelen, die de Engelse regering voor noodzakelijk zal houden'. Ook zijn vrouw, de lieve Catherine schrijft in deze zin. Ze ontvangen slechts een kort, afwijzend antwoord.

Pauline heeft een gunstige scheiding van vorst Borghese doorgezet en leidt thans in het verrukkelijke, geheel in een bloemenmeer verborgen villa Paoline het leven van een galante dame. Uit politieke motieven ontvangt zij veel Engelsen, want ze wil voor Napoleon zelfs in het vijandelijke kamp bondgenoten werven. Haar verklaarde Cicibeo is markies Douglas, zoon van de hertog van Hamilton, een gloeiende vereerder van Napoleon, die hij in Elba heeft bezocht. Met hem of met lord Kensington gaat ze naar de baden van Lucca of Livorno. Noch genoeg en noch ziekte - want de overmatige opwindning heeft haar gezondheid verwoest - kunnen verhinderen haar in gedachten met haar broer bezig te houden, op zijn terugkeer te hopen en zich steeds tot elk offer bereid te houden.

- ¹³² Louis, een zieke verbitterde heer, heeft ruzie met zijn familie en heeft voor Napoleon alleen maar haat over. Elisa denkt aan haar vermogen en haar kinderen. Zij leeft in Triëst in grote luxe, wat haar niet verhindert om over noden te klagen. Caroline heeft in Oostenrijk met geldproblemen te maken. Hortense, die zich in Zwitserland in Arenenberg heeft terug getrokken, vecht met haar echtgenoot. Beide vrouwen houden werkelijk van de keizer, maar kunnen niet veel voor hem doen.

Eugène zou dat wel kunnen. Is hij niet de schoonzoon van de koning van Beieren en de vriend van de tsaar? Maar hij heeft zich bij de Duitse vorsten gevoegd. Als hertog van Leuchtenberg en Koninklijke Hoogheid geniet hij van zijn vermogen, dat hem een inkomen van meer dan twee miljoen verzekert. Hij betaalt van de gelden, die de keizer bij hem heeft ondergebracht, de verlangde bedragen uit, meer niet. De flinke beambte, die slechts door gehoorzaamheid geschitterd heeft, is vast besloten zich niet te compromitteren, de toekomst van zijn gezin veilig te stellen en zijn geldbuidel te verdedigen. Op deze manier gelukt het hem om zonder meer te vergeten dat hij de stiefzoon van Napoleon is. Hij is druk met de koning van Pruisen en de keizer van Oostenrijk, demoedigt zich voor de tsaar, is de trouwste dienaar van de Bourbons, niets is hem onmogelijk. Van allen, die bij de keizer horen, is hij het meest brutaal en het meest ondankbaar.

Als Napoleons verwanten zijn verbanning dan niet door hun aanwezigheid kunnen verlichten, zijn ze toch wel in staat zijn materiële staat te verbeteren? Madame Mère alleen al zou daar geld genoeg voor hebben. Deels uit politiek, deels uit spaarzaamheid, staat zij erop dat de gehele familie meedoet. Las Cases, die de schatmeester en tegelijk de secretaris van de Bonapartes is geworden, verzamelt de bijdrages. (1)

Aantekening:

1. 65.000 francs van Madame Mère; 25.000 van Joseph; 21.000 van Eugène; 15.000 van Jérôme. De overigen laten lange tijd niets van zich horen en gaven uiteindelijk niets. Ze liet bij haar dood 400.000 francs na om nog maar niet te spreken van de juwelen en de kunstvoorwerpen.

- ¹³³ Van de bijeengebrachte gelden zouden de door Bertrand uitgezette wissels ten bedrage van 10 – tot 15.000 francs per maand gedekt worden.

Maar Eugène krijgt spoedig uit Longwood nauwkeurige aanwijzingen over het aanwenden van de bij hem liggende som (1). In de eerste plaats moet hij de 100.000 francs, die geleend zijn van Las Cases terug betalen, bovendien moet hij de keizer maandelijks 12.000 francs ter bestrijding van zijn persoonlijke behoefte ter beschikking stellen. Las Cases blijft niets anders over dan de Bonapartes hun bijdragen terug te geven, hetgeen hij ook doet (2). Vanaf nu beperkt Madame Mère zich kisten met boeken, kledingstukken, wijn en koffie direct naar Sint Helena te sturen.

Geloven de leden van de familie Bonaparte voldoende gedaan te hebben door Napoleon kleine geschenken te sturen of mislukte pogingen te doen naar Sint Helena te reizen? Nee, zeker niet. Catherine, de echtgenote van Jérôme en Hortense vatten het plan op een gezamenlijk verzoek aan de soeverein te richten. Las Cases, die vreest daardoor op de achtergrond te geraken, raadt dat af. Hij bewerkt Madame Mère in deze denkwijze en laat haar voor zichzelf een door hem opgestelde verzoekbrief schrijven, die met zijn pompeuse toon ongeschikt is de heren te beroeren:

Aantekening:

1. Bertrand aan prins Eugène, 15 maart 1818.
2. Hij behield in ieder geval de 65.000 francs van Madame Mère. Spoedig na de dood van Napoleon eiste kardinaal Fesch de rest op grove wijze terug.

134 'Uwe Majesteit,

Een in alle staten bedroefde moeder heeft sinds lang de hoop, dat de gezamenlijke Majesteiten haar het geluk terug kunnen geven. Het is onmogelijk dat de steeds langer wordende gevangenschap van keizer Napoleon Uwe Majesteiten geen aanleiding geeft tot bespreking van dit onderwerp en de grootheid der ziel, de macht, de herinnering aan vroegere gebeurtenissen Uwe Majesteiten niet bewegen zou, zich in te zetten voor de bevrijding van vorst, die met de belangen van de Heersers zo innig verknoopt was, ja, die zelfs de vriendschap van Uwe Majesteiten ten deel viel....' Enz. (1)

Ook Louis schreef (men vraagt zich op welke wijze). De anderen wachtten op de gemeenschappelijke bedelbrief, die zij zouden ondertekenen en ondernamen niets. (Catherine beklaagde zich daar bitter over tegen haar schoonmoeder.) Intussen verzuimde Las Cases niet de gelegenheid te baat te nemen persoonlijk naar voren te treden; hij zelf meldde de Heren en lord Liverpool, dat de keizer steeds zieker werd en zonder dokter was. (2)

Eugène had van zijn kant de tsaar een lauwe brief geschreven, waarin hij Alexander opriep deel te nemen in het lot van de man, die 'de echtgenoot van mijn moeder en mijn leider in militaire en administratieve loopbaan is geweest'. Toen de tsaar van het Congres van Aken terug keerde, wachtte hij hem in Mergentheim op en sprak wat met hem over Napoleon en zeer veel over zichzelf. Meer uit standsgevoel dan uit overtuiging handelend had hij zich van te voren al bij de negatieve uitkomst van zijn stappen neergelegd.

Aantekening:

1. 29 augustus 1818
2. 1 en 13 november 1818

135 Al op 6 oktober 1817 had Pius VII zijn staatssecretaris, de familie zeer vijandige kardinaal Consalvi, gevraagd bij de Prins-Regent ten gunste van Napoleon tussen beide te komen. Zijn mooie brief verdient het hier bijna in haar

geheel geciteerd te worden. Het hart van de paus komt hier tot uiting, van de holle frasen van Las Cases zijn we hier ver verwijderd:

'We moeten ons herinneren', schreef de paus aan zijn minister, 'dat wij het herstel van de religie in het grote Franse rijk behalve aan God ook aan Napoleon danken. Zijn gedurfde en moedige initiatief van 1801 heeft ons zijn latere fouten doen vergeten en vergeven. Savona en Fontainebleau zijn slechts vergissingen of afdwalingen van de menselijke geest. Het Concordaat was in christelijke en heroïsche zin een reddende daad.

Het zou voor ons hart een onvergetelijke vreugde zijn als wij er aan konden bijdragen de kwellingen van Napoleon te verminderen. Hij kan voor niemand meer een gevaar zijn, onze wens is dat hij ook voor niemand een voorwaarde betekent'.

Consalvi moest tegen wil en dank aan de Prins-Regent schrijven, die zelfs de ontvangst ervan niet bevestigde,

Bij hun aankomst in Aken hadden de Heren besloten de internering van Napoleon vol te houden. De zwerm van vlugschriften, waarmee Napoleon hen vanuit zijn gevangenis onvermoeibaar lastig valt, kwetst hen en maakt hen boos. Minder dan ooit zijn ze bereid de onverbeterlijke onruststoker dichter bij Europa te dulden. En meer dan al zijn mede-gekroonden neigt tsaar Alexander tot strengheid. Onverschillig tegenover het lijden van zijn voormalige bondgenoot, die hij eens slechts vanwege eigenbelang zijn vriend noemde, wil hij de gedachte van zwakheid tegenover Napoleon van zich werpen. Dus zijn het juist zijn afgezanten, die het Congres een ontwerp-resolutie voorleggen (1), die weliswaar niet zoals hardnekkig is beweerd, een verscherping van Napoleons gevangenschap voorstelt, maar wel haar uitgangspunten bevestigt en Engeland opdraagt goed wacht te houden.

Aantekening:

1. Dit belangrijke, van 13 nov. 1818 daterende, waarschijnlijk door Napoleons vijand Pozzo di Borgo opgestelde document, bevindt zich in de Archives des Affaires d'étrangères (deel 1804). Het is voor het eerst in het boek 'Keizer Frans en de Napoleonisten' (1898) door Dr. Hannes Schlitter gepubliceerd.

¹³⁶ Napoleon, die de 'macht der revolutie in één individu' concentreert, is 'Europa's gevangene'. 'Engeland heeft hem mild en vrijgevig behandeld. Zijn gevangenschap zou nog minder pijnlijk zijn als hij niet de eis zou stellen als soeverein beschouwd te willen worden. Hij wijst de mogelijkheden, die men hem aanbiedt als verstrooiing, af .... Hij zegt dat hij ziek is en wil alleen die arts ontvangen, die tot zijn medegenoot is geworden en die alleen maar kan bevestigen, dat generaal Bonaparte aan een echte of denkbeeldige ziekte zou lijden, die met enige dagelijkse beweging volledig verdwijnen zou'. De andere klachten van Napoleon over zijn verblijf en zijn levensstandaard zijn 'net zo onrechtvaardig als kinderlijk. Ze zijn dan ook een middel om sensatiezucht en booswilligheid te bevredigen en de belangstelling van zijn aanhang gaande te houden'. De nota richt zich ook op de door Napoleons zendelingen geproduceerde publicaties. De leden van de familie Bonaparte 'leveren het geld en ondersteunen door geheime correspondentie dat typisch gevoel, dat de gemoederen nog steeds onrustig maakt.....' Gebruik makend van de 'onthullingen' van Gourgaud verklaart deze resolutie:

‘Napoleon bezorgt de gouverneur van Sint Helena alleen maar zoveel uitputtende schermutselingen, om daarmee zijn werkelijke bedoeling zo beter te kunnen verhullen....’

137 Het bevrijdingsplan werd door de leden van zijn gevolg bedacht en zou uitvoerbaar zijn geweest als de leider (Napoleon) niet hen het in de tijd verschoven had gezien.

Dientengevolge verlangt Rusland dat Napoleon, ‘die zich buiten de wetten van de volkeren heeft gesteld’, op deze plek blijft, dat de door Engeland getroffen maatregelen toegestaan worden, dat alle leden van de familie Bonaparte hun verplichte verblijfplaatsen niet mogen verlaten, dat eindelijk ‘het briefverkeer en de geldzendingen tussen Europa en de gevangene van Sint Helena voor zover zij niet door de Engelse regering onderschept kunnen worden, als een openlijke aanval op de veiligheid beschouwd moet worden’.

Een week later, op 21 november, neemt het Congres zonder discussie de Russische voorstellen eenstemmig aan. De soevereinen geven kennis van hun gezamenlijke wil de illusies te verstoren, die door de Engelse parlamentsdebatten, door de publicaties in de pers en door de familie en vrienden van de overwonnen ondernomen stappen zouden kunnen ontstaan. Engeland en sir Hudson Lowe behouden een blanco volmacht. De behandeling van Napoleon wordt niet strenger, hij zal echter wel op Sint Helena blijven, elke hoop op vrijlating of verandering van verbanningsoord is vanaf nu verdwenen. Dus zijn alle gedurende deze laatste drie jaar gedane inspanningen tevergeefs geweest. De ketting, die hij probeerde te breken, is opnieuw gesmeed. Zijn grafsteen was eerst slechts opgericht, nu is zij definitief gefundeerd. De Heilige Alliantie gelooft niet in ziekte, niet aan zijn materiële en geestelijke ellende. Zij wil en kan slechts aan zijn ongebreidelde wraaklust geloven. Napoleon belichaamt in hun ogen de Revolutie, de vrijheid, het recht van het volk, dus alles, waarvoor zij bang zijn en wat zij haten. Hoe kon men hopen dat zij hem, die in hun handen was, zouden vrij laten?

138 Blanco pagina's.
139
140

5e deel

I : Het vertrek van gravin Montholon

II : Eerste hulp

III : 1820

IV: Doodziek

V : Het testament

Het vertrek van gravin Montholon

Het schip met de berichten van het Congres van Aken is nog onderweg naar Sint Helena, het dobert wat in de kustwateren van Senegal, als de gezondheid van Napoleon voor de eerste keer ernstig ondermijnd wordt.

Sinds oktober 1818 zag hij er slecht uit. Nicholls merkt het meerdere keren op in zijn dagboek. Zo zag hij hem op 10 oktober 1818 'aan het raam van zijn slaapkamer, hij had zijn kamerjas aan en had een doek om zijn hoofd..... Hij onderhield zich lange tijd met Mme de Montholon en de kinderen. Zijn gezicht was lijkleek....' (1). Maar de keizer klaagde niet en leek zelfs een goed humeur te hebben.

Op 1 januari 1819 bleef hij in zijn slaapkamer en kleepte zich niet aan. Zijn benen waren sterker gezwollen dan normaal. Om zes uur viel hij flauw, terwijl hij Montholon dicteerde. Ook op 16 januari ging het slecht (2). Sinds meerdere dagen drongen Bertrand en Montholon er bij hem op aan Stockoe, de legerarts van de Conqueror, te laten roepen. Napoleon kende deze al: hij was door O'Meara, die met hem bevriend was, voorgesteld en hij beviel hem goed (3). Hij had er zelfs op 10 juli mee ingestemd door O'Meara geconsulteerd te worden.

Aantekening:

1. L.P.20.120
2. Dat beweerde Mme de Montholon. Nicholls schreef daarentegen op 16 januari 1819 in zijn dagboek: 'Napoleon stond vroeg op, ging in de tuin wandelen en bekeek de schapen op de weide voor zijn huis. Hij ging dan tot de tuindeur en keek door de verrekijker naar de nieuwe gebouwen. Saint-Denis (Ali) was aan zijn zijde'.
3. Op 10 oktober 1817 in de tuin van Longwood. Het onderhoud vond zoals gewoonlijk in het Italiaans plaats. Men beweerde dat Stockoe zou trouwen met Jane Balcombe, Napoleon vertelde Balcombe hierover, die het gerucht ontkende. Stockoe kreeg van admiraal Plampin een berisping 'omdat hij zonder toestemming met generaal Buonaparte gesproken had'.

¹⁴² Stockoe, die met de gouverneur geen oneinigheid wilde, hield er toen mee op (1).

In de nacht van 17 op 18 januari 1819 tussen twaalf en half twee had Napoleon een soort bloedprop en verloor het bewustzijn. Bertrand kon zich, omdat de keizer dat verboden had, niet wenden tot Verling en liet daarom door bemiddeling van Nicholls dringend een bezoek van Stockoe vragen (2). Deze kwam om zeven uur 's ochtends. De keizer had een bad genomen en sliep nu. Stockoe wachtte tot hij wakker was geworden en onderhield zich ondertussen met Montholon. Deze deed hem het voorstel om lijfarts van de keizer te worden op de voorwaarden, die hij op een stuk papier had geschreven. Deze voorwaarden kwamen aardig overeen met, die destijds aan O'Meara (3) waren voorgelegd. Stockoe dacht lang na en kon niet tot een besluit komen. Op aandringen van Montholon en Bertrand beloofde hij uiteindelijk het aanbod aan te nemen, tenminste als hij van de admiraal toestemming kreeg.

Om elf uur werd hij in de slaapkamer van de keizer geleid. Napoleons gezicht was rood geworden en hij klaagde weer over pijn in de rechterzij. Stockoe klopte op hem en stelde direct zijn diagnose vast: leverontsteking. Hij reikte Bertrand een verklaring op papier aan en gaf voordat hij naar zijn schip terug keerde, Plampin bericht.

Aantekening:

1. O'Meara aan Gourgaud, 10 juli 1818. L.P.20.123.

2. Bertrand aan Stockoe, L.P.20.125.
De brief, die door een ruiter aan Lowe en daarna aan Plapin overgebracht werd, bereikte Stockoe kort na vijf uur. Alle andere beweringen van Montholon (II, 321) hierover zijn willekeurig en foutief.
3. L.P.20.125. Dit stuk werd voor Stockoe door Plampin en voor Bertrand door Lowe ondersteund. De inhoud was dus niet geheim

¹⁴³ Het bulletin luidde: 'Ik trof Napoleon, waarbij ik geroepen was, in een toestand van buitengewone zwakte aan. Hij klaagde over een zeer heftige pijn in de rechter zijde, in de buurt van de lever en over steken in de rechter schouder.... Omdat hij aan bloedstuwning in het hoofd lijdt, houd ik het voor beslist noodzakelijk, dat er een arts bij hem blijft om hem in geval van verontrustende symptomen bij te staan. Ook houd ik een dagelijkse behandeling van zijn chronische leverontsteking, die zich uit via de genoemde symptomen, voor noodzakelijk'. (1)

Toen het de keizer 's avonds opnieuw slecht ging, liet Bertrand Stockoe weer roepen (2). In de stromende regen moest de arts met een lantaarn de steile slingerpaden, die naar Longwood leidden, beklimmen. Daar kwam hij om half zes 's ochtends aan en hij bleef tot de late namiddag bij de keizer. Hij liet het volgende bulletin achter:

'De patiënt heeft opnieuw een onrustige nacht gehad, echter zonder alarmerende symptomen. Om drie uur 's middags vond ik hem zwakker dan gisteren en ik schreef hem een voedzaam dieet voor. Ondanks alle schijn is zijn tegenwoordige gezondheidsstoring terug te voeren op een chronische leverontsteking, waarvan de eerste verschijnselen zestien maanden geleden optraden.... Ik heb niet direct onmiddellijk gevaar geconstateerd, hoewel in een klimaat, waar deze ziekte zo vaak voorkomt, de mogelijkheid bestaat, dat daardoor zijn leven wordt bekort. Longwood, 18 jan. 1819'. (3)

Aantekening:

1. L.P.20.125.
2. Betr aan Stockoe, 17 januari, 9 uur 's avonds. Op deze avond kwam Montholon met Nicholls naar Plantation en verzocht om een vaste aanstelling van Stockoe in Longwood. De wantrouwende gouverneur schoof de beslissing voor zich uit. (Optekening Gorrequer, 17 jan. 1819. L.P.20.125)
3. L.P.20.125

¹⁴⁴ Op dezelfde dag echter had Gorrequer Nicholls bericht dat de admiraal de diensten van Stockoe op de Conqueror niet kon missen. De gouverneur zou desondanks toestaan dat hij Napoleon zou behandelen, maar hij zou dan zijn collega Verling er aan moeten toevoegen. Daar Napoleon Verling niet wilde ontvangen, kwam deze voorwaarde voor Stockoe neer op een verbod.

Lowe wilde niet dat een vriend van O'Meara lijfarts in Longwood zou worden. Aan het gevaar van Napoleons ziekte geloofde hij niet. Hij wilde vooral niet toegeven dat deze ziekte een leverontsteking zou zijn (1). Hij was er van overtuigd dat de Fransen Stockoe voor zich hadden ingepalmd en dat deze meedeed aan een intrige, die een verandering van verbanningsoord ten doel had. Weer stond de positie van de gouverneur voor Lowe op het spel....

Op 19 jan. 1819 kwam Stockoe weer naar Longwood. Hij had daarvoor bij Plampin in de Briars om toestemming gevraagd. Plampin onderwierp hem aan een streng verhoor, waarvan door Elliott, de secretaris van de admiraal, een proces-verbaal werd opgenomen. Plampin verweet Stockoe, dat hij in zijn verslag gesproken had van 'patiënt' in plaats van 'Generaal Buonaparte'. Door deze vertraging kwam Stockoe pas om zes uur 's avonds in Longwood aan. Daar Bertrand het niet durfde Verling te laten roepen, behandelde hij de keizer alleen. De keizer had koorts. Napoleon liet zich na zich lang verzet te hebben purgeren

en aderlaten. Door een hernieuwd onderzoek werd Stockoe in zijn overtuiging gesterkt. De lever leek hem harder geworden te zijn. Net als O'Meara schreef hij kwikzilverpillen, Colombowortel en kantharidenextract voor.

Aantekening:

1. Lowe werd door zijn vriend Baxter in zijn mening gesterkt. Die schreef op 16 januari 1819 aan Verling: 'Ik geloof niet aan zijn ernstige ziekte!' (L.P.20.125)
2. Optekening Elliott, 19 januari 1819. L.P.20.125

¹⁴⁵ Hij deed volgens de voorschriften melding aan de admiraal, die in samenwerking met Lowe materiaal tegen hem verzamelde. Stockoe merkte dat wel op. Bij zijn laatste bezoek had hij aan Bertrand een bericht achter gelaten, waarvan het voornaamste luidde: 'Ik heb alle aanleiding te denken dat mijn geneeskundige behandeling spoedig zal moeten staken. Of mijn chefs nemen mij bij u weg of ze zullen mijn situatie zo moeilijk maken dat ik het vanzelf opgeef..... Zou een van deze beide mogelijkheden gebeuren, dan vraag ik u, de doorluchtige patiënt te houden aan de door mij voorgeschreven kuur. Leverontsteking is op Sint Helena levensgevaarlijk.... Het verzwakken van de leverfunctie, de chronische stoelgangverstopping en darmstoornissen kunnen een bloedaandrang naar de hersenen tot gevolg hebben, die zich nog heftiger uit dan die van vorige zaterdag' (1).

Toen Stockoe voor de vierde keer naar Longwood moest gaan, weigerde hij. Plampin beval het hem en wierp hem de volgende dag voor de voeten dat hij daar te lang zou zijn gebleven. Stockoe, die zich steeds meer bedreigd voelde, verklaarde dat hij niet meer naar Longwood zou gaan. Daar hij van de commandant van de Conqueror vernomen had, dat de admiraal overwoog hem voor de krijgsraad te brengen, verzocht hij om verlof en schepte zich op 30 januari 1819 naar Engeland in. Echter, met hetzelfde schip ging een strafverzoek van Plampin tegen hem mee naar Londen. En nauwelijks daar aangekomen, kreeg de ongelukkige het bevel naar Sint Helena terug te keren. (2)

Aantekening:

1. L.P.20.125. Als loon voor zijn geneeskundige handelingen kreeg Stockoe van de keizer een naar Joseph gerichte brief, eigenhandig geschreven door de keizer. Zij luidde: 'Ik verzoek je dokter Stockoe 1000 pond, die ik hem schuldig ben, uit te betalen. Hij zal je met deze brief alle details, die je over mij wenst te weten, meedelen. Napoleon'. Het aannemen van dit honorarium door Stockoe betekende een zware overtreding. Gelukkig bleef dit honderd jaar onbekend. Fr. Masson ontdekte dit in 1912.
2. Hij kwam daar op 21 augustus 1819 weer aan. Zijn beide zeereizen hadden tezamen 188 dagen geduurd. Stockoe had op de terugreis naar Sint Helena gemeend, dat men zijn gedrag goed keurde. Toen men in Longwood over zijn aanstaande terugkeer hoorde, beging Bertrand een onvoorzichtigheid. Hij verzocht namelijk op 19 augustus om toestemming Stockoe de keizer te laten mogen behandelen. Deze, zei hij, had in de nacht een flauwte gekregen.

¹⁴⁶ Aan boord van de Conqueror werd hij onmiddellijk als voorlopige gevangene van de krijgsraad in gevangenschap genomen. De acte van aanklacht luidde: 'zich met generaal Bonaparte en zijn gevolg in gesprekken over zaken, die niets met gezondheid te maken hadden, hebben ingelaten en alarmerende gezondheidsbulletins gemaakt te hebben, O'Meara's leugens tegen de gouverneur verspreid te hebben, generaal Bonaparte als 'patiënt' aangeduid te hebben en tenslotte de bedoelingen en de verordeningen van de admiraal tegen te werken en de Fransen met het leveren van valse of schijnbare klaaggronden bevoordeeld te hebben'.

Het proces begon op 30 augustus 1819. Stockoe had zijn voornaamste papieren in Engeland gelaten. Hij vond geen verdediger.

'Ondanks zijn voortdurende verzoeken', schreef Balmain, 'wilde niemand zijn

advocaat zijn. Hij heeft zichzelf met tamelijk veel geluk en tegenwoordigheid van geest verdedigd. Hij gaf toe dat hij ongehoorzaam was geweest en liet doorschemeren dat hij misschien door de vijanden van de gouverneur overdonderd was geweest, maar nooit 'hun compaan' was. Hij wekte het medelijden op van zowel de rechter als van de toehoorders en is nu niets meer dan een betreurenswaardige man, die zwak en onvoorzichtig is geweest. Zo heeft de luidruchtige berg een muis gebaard!

Niettemin werd Stockoe na een verhandeling van vier dagen op 2 september 1819 met ontzetting uit zijn ambt bestraft en naar Engeland teruggestuurd, waar hij een zeer klein burgerpensioen ontving (1) en zich tevergeefs inspande de revisie van zijn proces te bereiken.

Aantekening:

1. 100 pond. Daarnaast had hij 25 dienstjaren. Madame Mère, Fesch en Louis dankten hem en schonken hem aanzienlijke bedragen. In 1821 begeleidde hij de jonge Charlotte, die zich naar Amerika begaf op bezoek bij haar vader, koning Joseph. Hij bleef twee jaar bij Joseph en keerde toen naar Europa terug, waar hij trouwde. Zijn herhaalde pogingen om weer in de marine opgenomen te worden hadden geen resultaat. Hij stierf in 1852 op 77-jarige leeftijd.

¹⁴⁷ Het oordeel was hard, zeker omdat men wist, dat Stockoe ook geld van Napoleon had aangenomen. Maar Lowe en Plamin achter hen de admiraliteit en het ministerie wilden een voorbeeld stellen. Zeker na het door O'Meara verwekte schandaal een afschrikking voor allen, die zich iets aangetrokken zouden voelen medestanders van de Fransen te willen worden. Ook was hiermee naar de toekomst voor elke arts, die Napoleon consulteerde, het verbod uitgesproken zijn mening vrij te uiten. Want een ieder, bij wie het opkwam Napoleon voor leverziek te verklaren, moest herinnerd worden aan het ongelukkige geval Stockoe. Op het eiland vroeg men zich af, hoe men de vriend van O'Meara voor de krijgsraad had kunnen brengen, terwijl toch O'Meara zelf – volgens uitspraak van de gouverneur een groot misdadiger – zonder het geringste proces was weg gekomen. Nu, O'Meara wist teveel en Lowe, die zijn vechtlust kende en er bang voor was, durfde het niet aan hem tot het uiterste te drijven. Ook waren de tijden veranderd. Hij sloeg nu harder toe, omdat hij zich door de legitimatie vanuit Europa zekerder voelde.

De exacte resultaten van het Congres van Aken werden op Sint Helena pas begin maart 1819 bekend. Maar al in januari lieten de uit Londen gekomen kranten deze eindconclusies voorzien. De keizer geraakte steeds meer uit de gratie, juist toen Las Cases hem in een brief hoop had gegeven.

¹⁴⁸ Ook hij had in de kranten de brief van Gourgaud aan Marie-Louise gelezen. (1) Als hij het Russische voorstel en het slotprotocol van het Congres leest, is zijn teleurstelling reusachtig. Het is ontzettend. Europa heeft gesproken. Na drie jaar grijze verbanning bekrachtigt zij haar wraak. Tegen dit oordeel is geen hoger beroep. Elke hoop Sint Helena te verlaten, is verdwenen. Hij zal hier dus zijn laatste levensjaren ellendig moeten doorbrengen. (2)

De volgende dagen was hij zeer terneer geslagen. Hij sloot zich op in zijn kamer, alleen. Alleen Marchand zag hem, de keizer sprak nauwelijks een woord tegen hem. Uitgestrekt op zijn oude sofa bladerde hij mechanisch in een of ander blad. Alles ergerde hem. Wat moest hij nu doen? Zijn strijd tegen Engeland voortzetten? De mening van de wereld in beroering brengen? Weer met zijn memoires verder gaan? Daar heeft hij geen kracht meer voor. Hij twijfelt aan alles. Aan Frankrijk, zijn familie, aan zijn roem. Twintig jaar op enorme hoogte

eindigt in dit niets. Net als de overwinnaars van de antieken rest hem alleen maar zijn aangezicht met de slip van zijn toga te bedekken en te sterven.

Aantekening:

1. Bericht van Balmain, 1 maart 1819: 'Omdat Napoleon ervan overtuigd was, dat de geallieerde soevereinen, uitgezonderd de keizer van Oostenrijk, zijn gevecht met de gouverneur zouden ondersteunen, wachtte hij hen (de kranten) met levendig ongeduld af en liet zich de artikelen over het Congres van Aken woord voor woord vertalen. Ze brachten hem menige teleurstelling, want de Morning Chronicle, het blad dat hem het ijverigste verdedigde, bracht er nauwelijks een woord over. De Courier liep over van aanklachten en beschimpingen en de Observer van 12 oktober bracht het positieve bericht dat onze Doorluchtige Heren hem aan het noodlot overlieten. Dit alles maakte hem kwaad en zwaarmoedig. Hij sloot zich weer op in zijn werkkamer, zodat men niet wist wat hij deed en of het goed of slecht met hem ging. Er was geen enkel bericht over hem!
2. Het protocol van het Congres van Aken werd hem officieel op 26 mei 1819 meegedeeld. Nicholls overhandigde het aan Montholon.

¹⁴⁹ Sterven? De dood laat zich niet door de mens bevelen. Hij zal terzijnertijd verschijnen, maar tot dan moet hij blijven leven. Napoleon leefde. Vooral de nachten waren vreselijk. Met open ogen lag hij zijn kamer, waarin het vlammetje van de nachtlamp flakkerde en hij overdacht steeds weer zijn bestaan. Hij stond op, drukte zijn warme voorhoofd tegen de vensterruiten en zag in de maneschijn aan de linkerkant van Flagstaff de zee met een bewegende huid glanzen. Marchand kwam verschrikt binnen en bood hem een kruidenextract aan. Napoleon keek hem weemoedig aan en viel in een zware slaap. 's Morgens zei hij vaak: 'Ik heb van Parijs gedroomd!' Hij zei er niets naders over. Wie weet welke bijzondere visioenen hem bezochten, waarin vroegere gedachten met toekomstige samen kwamen. In het zweet badend werd hij wakker. Hij werd wakker voor weer een nieuwe dag, net zo een als gisteren en ook zo een als morgen. Dagen vol wind en regen, zonder verrassingen. Hetzelfde landschap, dezelfde gevangenis, dezelfde getrouwen, waarvan hij wist dat onder hun eerbiedig gedrag de wens verborgen lag de tijd van hun trouw zo kort mogelijk te laten zijn.

Heren en dienaren, allen willen weg. Pierron en Ali waren naar Plantation gegaan en hadden gevraagd Longwood bij de eerste gelegenheid te mogen verlaten (1). Mme Bertrand smeekte haar echtgenoot in ieder geval binnen een jaar met haar naar Europa terug te keren om voor de opvoeding van de kinderen te zorgen. De opperhofmaarschalk bood nog weerstand, maar was al aan het eind van zijn krachten. Ook de Montholons hadden besloten te vertrekken.

Aantekening:

1. 27 december 1818. Dagboek van Nicholls. L.P.20.210

¹⁵⁰ Ze zeiden dat echter niet tegen de keizer. Al op 7 januari 1819 had de gravin door de artsen Livingstone en Verling een attest laten opstellen, waarin bevestigd werd 'dat de slechte toestand van haar lever en haar maag het gebruik van heilbronnen (1) noodzakelijk maakte'. Een week later werd Napoleon ziek, ze moesten wachten. Maar noch in Plantation noch in Longwood twijfelde er iemand aan dat deze geneeskundige bevestiging spoedig haar werk zou doen.

De eenvoudigste oplossing zou een snelle dood van de keizer zijn. Alleen gelooft zijn omgeving niet, dat deze gebeurtenis aanstaande is, hoewel de keizer er zo geel uitziet, zijn haar verliest en steeds zwaarlijviger wordt. Ze zien met schrik dat hij nog lang kan leven. En hij raadt hun gedachten. Zoals zijn vijanden, zoals het onverzoenlijke Europa met gestrekte hals over Sint Helena heen kijken en elke aanval op zijn gezondheid met hoopvol zuchten begeleiden, zo tellen zijn vrienden de dagen en speuren in zijn gezicht naar tekenen van uitputting. Napoleon is in het oneindige werelddal slechts een punt en toch houdt hij de loop

der dingen nog tegen.

Maar geduld. Hoe is het toch: 'De tijd zal komen dat mijn vijanden en mijn vrienden tevreden zullen zijn: de eersten zullen van een macht, die ze onderdrukte, niets meer te vrezen hebben, de tweeden zullen zich in hun plannen niet meer gedwarsboomd voelen. De grijze overjas zal hun geen angst meer aanjagen en ze zullen voorwaarts gaan zonder een blik achterom te werpen'. (2)

Aantekening:

1. L.P.20.126. Dagboek van Verling.
Montholon zou haar begeleiden. Bij het paardenrennen in april 1819 vroeg Gorrequer hem of de gravin nog steeds aan vertrekken dacht. 'Ach, mijn god, ja, vanzelfsprekend!' 'En u, heer graaf, blijft u?' 'Nee, ik denk ook te vertrekken, ik wil niet van mijn vrouw scheiden'.
(Optekening door Gorrequer, 28 april 1819) L.P.20.126
2. Ali, 183

¹⁵¹ Op 2 april 1819 ontving Napoleon de laatste bezoeker, Ricketts, een neef van lord Liverpool, die lid van de Raad van Calcutta was en op de terugreis van Oost-Indië was. Toen de keizer hoorde dat hij enige dagen op Sint Helena zou verblijven, droeg hij Bertrand op hem op Longwood uit te nodigen. In Longwood geloofde men dat Ricketts de broer van lord Liverpool was. Dat blijkt uit de brief, die Bertrand aan hem richtte:

'Longwood, 31 maart 1819.

Mijn Heer,

Keizer Napoleon, die vernomen heeft dat de broer van Lord Liverpool zich op het eiland bevindt, wenst, hoewel hij ziek en bedlegerig is, u te zien. Ik vraag u dus, mijn Heer, overmorgen, vrijdag tussen twee en drie uur 's middags naar mij toe te komen, opdat ik u aan hem kan voorstellen.

Graaf Bertrand'

Ricketts antwoordde op 1 april: 'Ik zal met het grootste genoegen aan de uitnodiging, die mij tot eer strekt, gevolg geven'. (1)

Aan deze Engelsman, die zo dicht bij de Eerste Minister staat, wil Napoleon als eerste zijn gehele noodlot tonen. Daar Europa hem terneer slaat, wil hij alleen tot Engeland zijn toevlucht nemen. Hij wil om de verplaatsing naar een ander oord te bewerkstelligen aan lord Liverpool's menselijkheid appelleren. Geen woede-uitbarstingen, geen heftige beschouwingen meer. Een klacht vol waardigheid en droevigheid zal het zijn, die het Britse volk, dat tot nu toe zo hard tegen hem is en waarbij toch zijn laatste hoop ligt, misschien horen zal. Lowe maakt geen enkel probleem. Hij verlangt niet dat Ricketts door hem persoonlijk voorgesteld wordt. Blijkbaar hecht hij er waarde aan te vermijden dat de verwant van de regeringsleider getuige van een gebeurtenis wordt.

Aantekening:

1. L.P.20.125

¹⁵² Napoleon leed of wilde dat dat zo was. Toen Ricketts begeleid door Bertrand binnentrad, lag Napoleon met slechts een hemd aan en een bonte zijden doek om zijn hoofd in zijn veldbed. Wangen en kin hadden een onfrisse kleur, omdat hij zich enige dagen niet geschoren had. De kamer was donker. Ricketts kon bij het kaarslicht slecht matig zijn gelaatstrekken onderscheiden. Napoleon leunde met de rug tegen het hoofdkussen en had zijn arm om de ijzeren spijlen van zijn

veldbed geslagen. Vaak als hij zich bewoog, leek hij een pijn te voelen. De bezoeker vond hem er normaal uitzien en verwonderde zich alleen over zijn traagheid. 'Hij leek op de tekening, waarop hij over de reling van de Northumberland gebogen staat', schreef Ricketts, 'of op het Franse schilderij, waarop hij een lauwerkrans op het hoofd draagt. Zijn gelaatskleur scheen mij niet opvallend bleek, geen wallen om de ogen of anderszins een teken, dat op een leverziekte of ander zwaar lijden duidde'. (1)

De keizer nodigde hem uit plaats te nemen en sprak met hem op een manier, die de – overigens door de gouverneur vooringenomen – bezoeker als grof betitelde. De zinnen volgen elkaar snel op en zijn sterk beklemtoond. Af en toe wordt hij levendig en maakt zelfs grapjes. Ricketts behoefde nauwelijks te antwoorden, behalve als de keizer af en toe 'Begrijpt u?' vroeg.

Openhartig en uitvoerig legt hij zijn doel uit. 'Zegt u tegen lord Liverpool dat ik dit eiland verlaten wil, omdat haar klimaat op mensen, die mijn lijden moeten ondergaan, de schadelijkste invloed heeft: ik lijd al zeer lang.'

Aantekening:

1. Record Office, C.O. 247.25

¹⁵³ 'Sint Helena is ongezond; onder de troepen van het garnizoen is de sterfte zeer groot. Men moet mij ergens in Europa onderbrengen. Als uw ministers mij een woonplaats in een willekeurig graafschap aanwijzen, zullen ze dat niet betreuren. Ik ben soldaat, ik zal mijn woord houden. Uw regering heeft voor mijn bewaking een miljoen pond uitgegeven en dat is pas het begin. Het is dwaas zoveel geld weg te smijten. Het zal een betere politiek zijn mij onbewaakt in Europa te laten leven dan mij in de tropen tussen deze muren vast te houden. Ongetwijfeld heeft lord Liverpool er geen idee van hoe Hudson Lowe mij kwelt. Deze gouverneur heeft een politie-apparaat ingericht, dat aan Sicilië herinnert. Hij heeft mij mijn arts O'Meara afgenomen, die niet zijn inzichten deelde en hij verhindert mij een nieuwe arts te nemen, hoewel hij weet dat ik ziek ben. Hij heeft generaal Bertrand een brief gestuurd, waarin hij verklaart dat de ordonnance-officier als ik me aan hem niet vertoon met geweld mijn huis zal binnen dringen. Vertelt u hem in Londen dat ik vanwege deze maatregel in deze erbarmelijke kamer opgesloten ben en de luiken dicht heb. Slechts over mijn lijk zal men hier toegang afdwingen. Men sterft slechts eenmaal; wat kan het mij schelen of door een bajonetsteek of op een andere wijze. Als men mij vermoorden wil, moet men niet langer aarzelen. Ik zal de voor mijn gezondheid onontbeerlijke beweging buiten niet kunnen hervatten, zolang Hudson Lowe hier blijft; want ik wil geen schuld hebben aan de verwijdering van personen, waarmee ik toevallig een paar woorden mee zou hebben gesproken en ik wil me ook niet laten beledigen.

¹⁵⁴ De ter voorkoming van mijn vlucht getroffen maatregelen zijn overbodig en schandelijk. Om het nog gekker te maken richt men nu nog een gebouw op, dat ontzettend veel geld kosten zal, dat ik echter nooit bewonen zal. De plek, waar het gebouwd wordt, bevalt mij niet, er zijn geen bomen en het ligt pal tegenover het kamp van Deadwood. Ik zou niet uit de vensters kunnen kijken zonder rode uniformen te zien. Steeds zou het tromgeroffel me in de oren dreunen, ja zelfs het 'Wie is daar?' van de schildwacht zou ik horen. Kan men zich voor een gevangen soldaat een ergere belediging bedenken? Lord Liverpool moet meteen met mij onderhandelen. Als Pitt nog leefde, hij zou anders met mij zijn omgegaan. Uw natie is edelmoedig, tenslotte moet ze zich

ontwapenen'. (1)

Een hartenkreet van uit de mond van een man, die vanuit zijn slechte kamer over de oceaan heen zijn overwinnaar aanroept.

Het gesprek had vier uur geduurd. Bertrand overhandigde Ricketts een samenvatting voor de Eerste Minister. (2). De bezoeker scheen geroerd en beloofde zich tot zijn neef te wenden.

Aantekening:

1. Record Office. C.O. 247.25
2. Zij geeft de woorden van Napoleon, bijna de klank van zijn stem, weer:
  1. 'het eiland verlaten, omdat ik een chronische leverontsteking heb.
  2. dat in welke positie ik me ook bevind, het politieke verstand verlangt dat een man van eer aan mijn zijde wordt gesteld, die zich weet te gedragen.
  3. mij mijn arts O'Meara terzide te sturen, mij een Franse arts geven of een Engelse burgerarts te sturen, die geen enkele betrekking met de militairen heeft en goede manieren kent.
  4. mij niet dwingen het nieuwe huis te bewonen, omdat er geen bomen zijn, omdat het te dicht bij het kamp ligt.
  5. Lord Liverpool moet opdracht geven mijn interieur niet te laten vernielen en ook niet daarmee te dreigen.
  6. hij moet mij in een verzegelde brief machtigen direct met hem om te gaan, zodat de correspondentie niet via lord Bathurst gaat, of met een pair van het koninkrijk, die onze vertegenwoordiger bij het ministerie zou zijn, bv. Lord Holland. Dit zou de methode zijn opdat de openbaarheid zich hier niet meer mee bemoeit.

2 april 1819'
(L.P.20.1204)

- 155 Doch nauwelijks was hij in Plantation aangekomen of Lowe nam hem terzijde en verzekerde hem dat Napoleos ziekte van diplomatieke aard was. Naar Londen terug gekeerd sprak Ricketts met Liverpool op zo'n manier dat deze in zijn wantrouwen nog versterkt werd. En alle hoop, die de Fransen in dit bezoek hadden gehad, eindigde in een ironische brief van Bathurst: 'Niets kon ons welkomer zijn dan het bezoek van de heer Ricketts op Sint Helena. Hij heeft over de werkelijke toestand het meest gunstige bericht gedaan en alle manoeuvres, waarmee men ons dacht op een dwaalspoor te brengen, doorzien'.

*

Vanaf deze tijd maakte Napoleon zich voor de Engelsen zo goed als onzichtbaar. De ongelukkige Nicholls gelukte het via de meest vreemde wegen het silhouet van de keizer, een schaduw met een driekante steek op het hoofd, te onderscheiden of de klank van zijn stem te herkennen. Lowe, die geen berichten van Longwood kreeg, schold zijn ondergeschikte uit, die, hoewel hij de tuinlieden geld toestak, de bedienden uithoorden en Montholon belaagde, toch niet vaak de mogelijkheid had zich voor Napoleons aanwezigheid te verstoppen. Dit kerkermeestersambt was een ware kwelling voor hem. Op 15 mei 1819 schreef hij aan Gorrequer: 'Om mijn bevelen uit te voeren was ik gisteren druk bezig Napoleon Bonaparte in zijn kleine tuin of voor het raam te zien, meer dan tien uur op de been zonder dat het mij gelukte. Gedurende al die tijd stond ik niet alleen bloot aan de blikken en de opmerkingen van de Franse bedienden, maar ook van de tuinlieden en ander in Longwood aangesteld personeel. Sinds ik deze taak uitvoer, heb ik zeer vaak zulke dagen beleefd'. (1)

Aantekening:

1. L.P.20.126.

156 Montholon houdt hem voor de mal. Hij verzekert dat de keizer in bed ligt. Kort daarna ziet Nicholls hem volledig aangekleed met de Bertrands in de tuin wandelen. Montholon raadt hem aan door het sleutelgat van de ontvangstkamer te gluren. De officier gaat verontrust weg. 'Het weer is nu zo slecht', noteert hij op 21 juli 1819, 'dat ik zeer voor mijn gezondheid vrees als ik om mijn bevelen uit te voeren verder in de stromende regen urenlang om Longwood House en in de tuin moet ronddolen'.

Verscheidene bewoners van het huis, van de keizer achter zijn vensterluik tot de kleine Chinese jongen, verlustigen zich in Nicholls' kwellingen. Hij had tot nu toe pech. Als Napoleon buitenshuis was, dan wilde het toeval dat hij hem miste. Hij kreeg uiteindelijk een soort vervolgingswaan: 'Ik ben er van overtuigd dat hij al mijn bewegingen door meerdere bedienden laat controleren, zodat het mij bijna onmogelijk is zijn gezicht te zien'. (1) Hij wilde om zijn vertrek vragen. (2) Eindelijk, op 11 september 1819 triomfeert hij: 'Ik geloof dat ik generaal Bonaparte enige minuten voor twee heb gezien. Het individu, waarvan ik dacht dat hij het was, stond in de slaapkamer van de generaal aan een raam en had een witte slaaprok aan. Doch nauwelijks was ik voor het venster verschenen of het liet het gordijn zakken, zodat ik zijn gezicht niet kon zien.' Bertrand, die medelijden met hem heeft, liet hem vaak zeggen dat Napoleon in bad zat, hij zou het door het open raam kunnen zien. Nicholls zag hem op een dag in de badkuip, het water kwam hem tot de hals. Hij vond dat Napoleon 'er als een spook inzit', Marchand stond naast hem.

Aantekening:

1. Nicholls aan Reade, L.P.20.126.
2. Nicholls aan Gorrequer, 29 juni 1918. L.P.20.126.

157 De hardnekkigheid, waarmee de keizer de bewakings-officier ontweek, maakte Lowe razend. (1) Hij meende dat als Napoleon zijn vlucht wilde voorbereiden, hij zich niet anders zou gedragen. Wat de Fransen ook deden, alles wekte zijn achterdocht op. Hij voelde zich sterk genoeg de commissarissen onder de duim te houden. Balmain had zich overigens na zijn terugkeer uit Brazilië iets meer bij hem aangesloten. (2) Hij had zijn mening over O'Meara gewijzigd en scheen niet meer in Napoleons ziekte te geloven. Als hij hoort van de besluiten van het Congres van Aken en verneemt dat de ondersteuning van de gevangenschap van zijn eigen regering uitgaat, is hij er volledig zeker van dat de tsaar Napoleon aan zijn lot overlaat en houdt hij het nu geheel met de anderen. Vanaf nu is er op Plantation geen welkomer gast. Daar Balmian niets beters te doen heeft, onderhoudt hij deze relatie ijverig en spoedig hebben de mooie ogen van Charlotte Johnson, de oudste dochter van lady Lowe, zijn nietsdoend hart geraakt.

Aantekening:

1. Sinds de dramatische botsing in augustus 1816 was het Lowe één keer gelukt Napoleon onder ogen te komen, namelijk op 4 augustus 1819. Hij berichtte daarover aan Bathurst: 'Ik was naar Longwood gegaan om over veranderingen, die hij in zijn tuin wenste, beschikkingen te treffen, toen ik hem plotseling in mijn korte nabijheid zag. Hij draaide mij de rug toe en had een lange staak in de hand. Hij droeg zijn gewoonlijke uniform en leek zo sterk als altijd, alleen zijn lopen verried enige zwakte. De kinderen van gravin Bertrand waren bij hem'. Toen Napoleon de gouverneur bemerkte, verwijderde hij zich langzaam. (L.P.20.127).
2. Reade schreef aan Lowe 'dat hij nu naar zijn terugkeer uit Rio zijn mening over de leiden van Longwood volledig veranderd had. Hij dacht nu dat het een speciaal gezelschap was en dat vooral

graaf de Montholon een intrigant was'.
(L.P.20.125)

- ¹⁵⁸ Balmains verslagen veranderen van toon. (1) Vanaf nu verzet hij niet meer tegen de willekeur en de tirannie van de gouverneur, Met behulp van zijn Russische aard gelukt het hem zelfs met Lowe de beste relaties op te bouwen. (2) En deze toont zich, zodra zijn argwaan is verdwenen, als een plezierig man en zal later voor Balmain een prettige en vrijgevige schoonvader blijken te zijn.

*

Aan Montchenu daarentegen beleeft Lowe geen vreugde. De oude hoveling had daar geen schuld aan. De hertog van Richelieu had hem nieuwe instructies gestuurd (3), waarin hem werd opgedragen dichter bij Longwood te komen: 'Ik ben het er geheel mee eens dat u rond Bonaparte zoveel mogelijk relaties aanknoopt. Daar u niet de mogelijkheid heeft hem persoonlijk te zien, is dit de enige manier iets over zijn levenswijze en lichamelijke en geestelijke toestand te vernemen'.

Aantekening:

1. Deze veranderde stemming was ontstaan door de Russische ambassadeur in Londen, graaf Lieven. Deze ambassadeur mispreekt de houding van Balmain tegenover Lowe (vooral bij het geval O'Meara). Met het oog op zijn schoonvader had Balmain later in de tekst van zijn verslag mildere correcties aangebracht. (Het gaat hier om de afgezwakte tekst. Het eerste ontwerp was voor Lowe nog ongunstiger.)
2. Bericht van Balmain, 28 juni 1819:
'ik voel er werkelijk genoegdoening over Uwe Majesteit te kunnen berichten dat mijn persoonlijke betrekkingen met de Engelse autoriteiten vriendelijk en vreedzaam zijn, dat ik regelmatig Plantation House bezoek en daar met open armen ontvangen word, dat sinds de aankomst van de laatste berichten uit Europa diners, bals en soirees elkaar opvolgen en dat dit alles mijn eenzaamheid enige kleur verleent; tegelijkertijd moet ik Uwe Majesteit tot mijn bedroefdheid zeggen dat ik, daar ik Bertrand en Montholon niet meer zie, van dat wat er zich in Longwood afspeelt, helemaal niets meer verneem'.
3. Ze zijn gedateerd op 27 augustus 1818 en kwamen pas eind 1818 op Sint Helena aan.

- ¹⁵⁹ 'Het is voor ons buitengewoon belangrijk dit alles te weten en het is zo evident dat de hoge kosten, die we voor uw verblijf op Sint Helena maken, geen ander doel kunnen dienen, zodat ik niet denken mag aan een ernstige weerstand van de zijde van de heer Hudson Lowe.' Richelieu vervolgt: 'De plek, waar u zich bevindt, is voor ons de belangrijkste plek ter aarde, al onze verrreijkers moeten er onophoudelijk op gericht zijn; niets van wat daar gebeurt, kan ons onbewogen laten en u moet in staat zijn ons te vertellen wat men daar bedenkt, wat daar begonnen en uitgevoerd wordt. De koning zal u voor alles wat u onderneemt om over de plannen en de verwachtingen van de bewoner van Longwood steeds op de hoogte te blijven, dank verschuldigd zijn en de veiligste weg tot volledige informatie bestaat eruit zoveel mogelijk betrekkingen met deze lieden te onderhouden.

Zou men u van de kant van de Engelse autoriteiten moeilijkheden in de weg leggen, dan verzuimt u niet mij daar uitvoerig van in kennis te stellen, opdat ik bij de Britse regering hiertegen stappen kan ondernemen'. (1)

Aantekening:

1. Balmain zegt met een vleugje afgunst: 'Zou men mij zo'n instructie hebben gestuurd, hoe had ik dan de heer Lowe naar mijn pijpen kunnen laten dansen?' (Bericht van Balmain, 18 maart 1819.)

Door de dépêches van zijn minister was Lowe gehouden zich energiek te verzetten tegen routinematig verkeer tussen Montchenu en het gevolg van de keizer. Nadat hij de instructies van

Richelieu aan Bathurst had meegedeeld, kreeg hij op 5 juli 1819 het volgende antwoord: 'Zijne Koninklijke Hoogheid is het met uw verzet tegen de eisen van de Franse commissaris volkomen eens. Alleen de Britse regering is voor de goede bewaking van generaal Buonaparte verantwoordelijk en deze zou ophouden als ergens een persoon, die niet door de Britse regering benoemd is, niet aan haar ondergeschikt is, niet onder haar verantwoordelijkheid handelt, het recht zou hebben naar eigen goeddunken met de bewoners van Longwood kan omgaan..... Ik laat het aan u over om vast te stellen wanneer en hoe lang de personen uit het gevolg van generaal Buonaparte met de commissarissen af en toe tezamen mogen komen. U kunt deze betrekkingen geheel verbieden als u de indruk heeft dat door een al te intensieve omgang met de commissarissen de gevangenen in hun brutaliteit gesterkt worden en met hun leugens steun vinden.....'

160 De hertog vergiste zich. Lowe was woedend dat Montchenu zich om Montholon bekommerde, hem – een ongehoorde nieuwigheid – voor het eten uitnodigde en lange gesprekken met hem voerde. De markies zag Bertrand als een gevaarlijke fanatiekeling. Maar Montholon met zijn vriendelijke dubbelzinnigheid, met zijn bevlogenheid om in Parijs te laten weten welk respect de weer ingestelde monarchie hem inboezemde en dat hij, zodra hij weer vrij zou zijn, niets beters te doen had dan haar te dienen, Montholon, de volledige wereldburger, moest dit spook uit de tijd van Versailles charmeren. (1)

Aantekening:

1. Om Montchenu geen onrecht aan te doen, moeten we vermelden dat hij het afwees deel te nemen aan het door Lowe georganiseerde feest ter aandenken van Waterloo. Zijn brief van 17 juni 1819 brengt de woorden van Louis XVIII in herinnering: 'Hoewel de Slag van Waterloo de val van Napoleon heeft veroorzaakt, werd deze slag toch tegen de Fransen gewonnen'.

Montchenu voegt hier met een grapje aan toe: 'De Oostenrijkse commissaris zit niet in dezelfde situatie, maar u weet toch dat de enige instructie, die hij heeft gekregen, zegt, dat hij nooit van de Franse commissaris mag scheiden'. (L.P.20.126).

Heeft Montholon, die geprobeerd heeft Balmain om te kopen, tegenover Montchenu een nog plomperer poging gedaan? Het is waarschijnlijk. In januari 1819 schreef de Franse commissaris aan Richelieu: 'Ongeveer een maand geleden kwam Montholon in de stad om bij meerdere kooplieden, bij wie Longwood al langere tijd schulden heeft, de rekeningen te vergelijken. Hij bezocht mij en zei: 'Men kijkt ons met de nek aan om een paar louis en dat is niet juist. Want kan men met zo weinig geld ook maar één geheime correspondent kopen? Ik heb 8000 francs meegebracht, hier zijn de rekeningen. Wie zou voor zo'n gering bedrag zijn leven op het spel zetten? Of we hebben geld of we hebben niets. Als we wat hebben, kan geen mens ons verhinderen een stuk papier door te laten, dat een bedrag bevat'. En toen, terwijl hij mij strak aankeek: 'De keizer weet hoe men koopt. Als iemand nuttig voor hem is, geeft hij zes miljoen'. 'Ik weet wel', antwoordde ik hem, 'dat hij van zijn geld op de meest nuttige manier gebruik heeft gemaakt en zonder zich te beperken!'

We begonnen beide te lachen en namen afscheid. Toen zei hij nog tegen mij, terwijl hij in het zadel sprong: 'De keizer weet te betalen.....'

161 Zonder zich de vraag te stellen of hij de gedachten van de keizer juist weer geeft of zijn eigen karakter geweld aan doet, gooit Montholon er platheden uit om de verre Tuilerieën te behagen, platheden, die zoals hij zegt het oordeel weergeven van de keizer over het kiessysteem (1), de perswet, de gebeurtenissen in Spanje, de kaderwet, de religie enz. Zou men hem geloven, dan dacht de keizer precies zoals een trouw onderdaan van Louis XVIII, ja zelfs als een aartslegitimist. Hij laat hem wensen dat de Heilige Alliantie de hand legt op Napels en Spanje, laat hem het systeem van het Franse onderwijs – een van zijn belangrijkste scheppingen – aan de kant zetten en als een kikker praten. Ongetwijfeld had Montholon de bedoeling zich op deze wijze in de ogen van de Bourbons schoon te wassen en zo een terugkeer naar Frankrijk voor te bereiden. Een verraad aan het idee gedaan, is bijna niet te verontschuldigen. Tot zijn geluk heeft Napoleon hier nooit het geringste vermoeden van gehad.

Aantekening:

1. Montholon beweert, dat hij deze wet te volksvriendelijk vond. Wij weten intussen hoe beperkt deze wet toen was.

162 Het vertrek van de gravin de Montholon was nu een beklonken zaak. De keizer kon haar niet tegen houden. Ze had onlangs een miskraam gehad, was mager en bleek en klaagde over leverpijnen. Alleen in de baden van Cheltenham of Spa, zeiden de artsen, zou ze genezing vinden. (1) Het ging ook om geldzaken. Mevr. Vassal, haar moeder, was gestorven en ze wilde bij de verdeling van de erfenis haar belangen bewaken. Tenslotte moest ze zich ook bekommeren om haar beide kinderen, die ze in Frankrijk had achter gelaten. Napoleon zette met veel moeite door dat ze zonder haar echtgenoot reisde (2). Montholon moest nog een tijdje bij hem blijven, in ieder geval zo lang, dat men hem door een getrouwe uit Frankrijk vervangen had.

Aantekening:

1. Lowe aan Bathurst, 28 mei 1819. Mme de Montholon leed inderdaad. O'Meara had haar wegens haar leverpijnen onvoorzichtig met kwikzilver behandeld. (Dagboek van Verling, I)
2. Het dagboek van Nicholls bevat reeds in april de volgende aanwijzingen:
'13 april. Ik heb vanochtend Montholon opgezocht, omdat ik geen bericht over Napoleon kreeg. Montholon zei me dat Napoleon zeer terneer geslagen was, omdat de Montholons wegens de gezondheid van Mme de Montholon er aan denken naar Europa terug te keren.
14 april. Montholon zei mij dat Napoleon zeer treurig is en innig wenst dat Mme de Montholon blijft. Montholon heeft hem om twee, drie dagen bedenktijd gevraagd'. (L.P.20.210)

163 Om hen te behouden had de keizer de Montholons met geschenken overladen: een jaarinkomen van 20.000 francs, betaalbaar door Eugène (1), een jaarinkomen van 24.000 francs, betaalbaar door Madame Mère, toewijzing van 144.000 francs, die Joseph ter beschikking moest stellen (2). Desalniettemin bood Montholon nog steeds weerstand. De gedachte zonder zijn vrouw op Sint Helena te moeten blijven, vervulde hem met afschuw. Zij moest hem zelfs overreden (3). Bovendien hadden de Montholons voor nu en voor de toekomst er het grootste belang bij de keizer tevreden te stellen. Want uiteindelijk zou de wachttijd niet meer zo lang duren. Direct na haar aankomst in Frankrijk zou ze zich met de vervanging van haar man bezig houden. Weer voerde ze haar echtgenoot aan de leiband. De schenkingen alleen waren niet voldoende. Napoleon moest ook nog beloven hen in zijn testament rijkelijk te bedenken. Deze pijnlijke onderhandelingen vulden de maanden mei en juni 1819 (4). Napoleon had zich langzaam vertrouwd gemaakt met de gedachte dat de gravin hem verliet.

Aantekening:

1. Hij kreeg deze bedelbrief op 15 juni 1819.
2. De beide schenkingen dateren van 28 juni. Mogelijkerwijs kregen ze nog meer bedragen. Bovendien zou Montholon zijn maandelijks inkomen van 2000 francs gewoon blijven behouden.
3. Napoleon had haar op een avond alleen te dineren gevraagd om ongedwongen met haar te kunnen praten. 'Tijdens dit gesprek', bericht Al (156), 'probeerde de keizer te regelen dat de heer Montholon bij hem bleef door haar te zeggen dat zij in Europa snel een andere echtgenoot zou vinden; zij was snel met haar antwoord klaar: 'Sire, een vrouw vindt snel een minnaar, maar niet een echtgenoot'. Men liet zich lang bidden om zich zo duur mogelijk te verkopen.
4. Montholon kreeg het zonder moeite bij Lowe voor elkaar, dat zijn vrouw, zoals eerder Gourgaud, de omweg over De Kaap niet hoefde te maken. Hij had hiervoor op 26 mei de gouverneur opgezocht in Plantation en toen op diens wens op 30 mei een officiële brief aan hem gericht. Lowe bracht Bathurst meteen op de hoogte. Montholon had hem verzekerd 'dat hij na het vertrek van zijn vrouw nog hoogstens zes maanden op het eiland zou blijven'. Dit was voor hem al een groot offer, dat hij voor de keizer bracht. (L.P.20.126)

164 Desondanks leed hij er onder de laatste dagen voor haar vertrek. Vier jaar lang was Albine de Montholon voor hem een voorkomende vriendin geweest, steeds bereid voor hem, die altijd vol met wensen was, aardig te zijn en te plezieren.

Wat een geduld had zij, die met de gebieder bijna deur aan deur leefde, moeten opbrengen. Hoe moest ze haar kleine kinderen dwingen heel zacht te praten, te spelen, te lachen en te huilen. 'Maak geen lawaai, de keizer werkt of rust. Gedraag je netjes, zodra de keizer langs komt'. Ze deed dit alles met inspanning, want ze was van nature lichtzinnig en frivool. Maar ze bezat het huislijke talent van de Françaises. Als er gedurende zo menig zware dag in Napoleons leven nog een lachje is geweest, dan was dat aan haar te danken, ze was de laatste zonnestraal in zijn gevangenschap (1).

Ze scheepte zich in met haar drie kinderen op 2 juli 1819, met twee bedienden, Guillaume en Adèle Goff en een inwoner van Sint Helena op de Lady Campbell, die uit Bombay kwam.

De dag ervoor had Napoleon het hele gezin ontvangen en in dit gezelschap het grootste deel van de dag doorgebracht. Hij verliet zijn huis niet, omdat het regende en de vensterruiten rammelden onder de plotselinge windvlagen.

Aantekening:

1. De volgende zinnen van Balmain getuigen ervan dat Mme de Montholon in Longwood en zelfs op Sint Helena zeer geliefd was en dat men haar vertrek jammer vond: 'Vanochtend is gravin de Montholon naar Engeland vertrokken. Zij is een geestige en energieke vrouw, buitengewoon aardig, die mij het verblijf op Sint Helena sterk verlicht heeft. Ik lijd door haar vertrek een onvervangbaar verlies'.
(Bericht Balmain, 1 juli 1819)

165 De keizer schonk Mme de Montholon een gouden doos met erop in diamanten gevat zijn portret. Hij gaf haar ook enkele mooie boeken, die in rood marokijns leer gebonden en met zijn opgedrukte wapen versierd waren. Daaronder bevonden zich ook de drie delen met de theaterstukken van Voltaire, die tijdens het voorlezen ervan tijdens de lange avonden van Longwood de gravin zo vreselijk hadden doen gapen. Op het witte schutblad schreef hij eigenhandig 'Albine'. Met een emotionele stem dankte hij haar voor het offer, dat zij voor hem met het meegaan naar Longwood en door haar vierjarig verblijf had gebracht en ook daarvoor, dat zij hem nu nog haar echtgenoot liet. Hij vroeg haar zijn familie en vrienden de groeten over te brengen. Hij reikte haar het schaakspel van elfenbeen aan dat ze meteen na haar aankomst in Europa naar Marie-Louise moest sturen. Montholon, de gravin en de kinderen huilden. Napoleon omarmde hen allemaal (1). Toen ging hij terug naar zijn vertrekken. 'De tranen doen mij zeer', zei hij tegen Marchand.

Spoedig daarna, toen hij zijn badkamer inging, hoorde hij hoe de tuinpoort geopend werd. Mme de Montholon reed in een calèche naar Jamestown. (2) De gravin draaide zich om en wierp een laatste blik op Longwood. Zag zij het terzijde geschoven gordijn en het bleke gezicht van de keizer?

Aantekening:

1. De kleine Napoléone had hij reeds enige dagen eerder een Turks juweel geschonken, dat voorheen aan de vrouw van Stürmer had toebehoord. Deze had het bij haar vertrek van Sint Helena verkocht. (Ali, 156)
2. Lady Lowe had voor Mme de Montholon en haar kinderen twee wagens gestuurd. De Montholons dineerden met de commissarissen in het kasteel.
(Dagboek van Verling)

166 Toen Napoleon in de badkuip ging zitten, zei hij tegen Marchand dat hij het betreunde dat Montholon zich van zijn vrouw moest scheiden. '.....Maar hij weet wel, dat hij mij de eerste twee jaar niet verlaten mag. (Dat waren profetische woorden!) Jullie zullen allemaal naar Europa terug keren. Montholon zal zijn vrouw en kinderen weerzien en jij je moeder ..... Ik zal echter dood zijn, op deze plek door iedereen verlaten.....'

Toen men hem 's avonds vertelde dat Mme Bertrand ziek was, wilde hij haar bezoeken. Maar het werd donker en de wachtposten werden opgesteld. Hij ging van de eetzaal naar zijn kamer. Twee ratten liepen hem voor de voeten, zodat hij struikelde. Hij bracht de avond alleen met Marchand door, die hem de Tragedie van Mahomet voorlas. (1)

Aantekening:

1. Montholon moest die nacht tijdens een wolkbreuk terug rijden en liep reumatiek en een bronchitis op, die hem noodzaakten langere tijd zijn kamer te houden.
Het schip, waarop de gravin zich bevond, zou de volgende dag, 2 juli 1819 's avonds het anker lichten. Doch Lowe verbood het vertrek, omdat Nicholls op deze dag Napoleon niet had gezien en Lowe daardoor de dépêche naar Londen niet kon versturen, waarin de aanwezigheid van de gevangene bevestigd werd.
Toen Nicholls de keizer op 3 juli zag, berichtte hij Plantation door middel van optische signalen daarvan en het schip stak toen in zee. (Dagboek van Nicholls, 1,2, 3 juli 1819.)
Montholon had zijn vrouw op het laatste moment een briefje gestuurd, dat haar niet meer aangereikt kon worden. Lowe las het en schreef de volgende zin over:
'De keizer is zeer bedroefd over je vertrek. Hij heeft wegens jou – misschien de eerste keer in zijn leven – tranen vergoten'.
De eerste keer in zijn leven? Zeker niet, maar als Napoleon werkelijk geweend heeft (Marchand en de latere brieven van Montholon melden daar niets over!), dan was het ook de laatste keer!

*

167 De dagen, die nu volgden, waren misschien wel de somberste tot nu toe. Napoleon ging enkele uren naar de zieke Montholon, ging wel met Mme Bertrand, die weer beter was (1), in de wagen naar buiten. Tegen de opperhofmaarschalk zei hij herhaaldelijk: 'Nu, ziet u, Bertrand, wat heb ik u gezegd, toen u veertien dagen geleden over uw zorgen met betrekking tot uw vrouw sprak? Dat ze weer gezond zou worden, omdat men haar ziekte kent en dat ik sterven zal, omdat men de mijne niet kent. U scheen aan mijn woorden te twifelen. Wees ervan overtuigd, dat ik niet lang meer te leven heb'.(2)

Tegen midden augustus 1819 had hij een lichte leveraanval. Verling en dokter Arnott, de chirurgijn van het 20^e Regiment, die door Lowe waren gestuurd, kwamen en boden hun diensten aan. De keizer was bereid een van hen te ontvangen als deze de door Stockoe ondertekende voorwaarden onderschreef. Maar beide wezen dit af. Napoleon bleef verder ziek en moest het doen met de verzorging door zijn bedienden, die zo goed mogelijk de voorschriften van O'Meara opvolgden.

In Lowe's ogen was deze aanval wederom niets dan komedie. Maar Napoleon was werkelijk ziek. Hij voelde zich zeer zwak en geloofde zelfs in doodsgevaar te zijn. Het beste bewijs hiervoor is dat hij – voor de eerste keer – zijn testament maakte. (3)

Aantekening:

1. Op 5 juli bezocht Napoleon Mme Bertrand en schonk haar 'een mooie ' mof en een met 32 diamanten omvat miniatuur versierde doos. (Dagboek Verling)
2. Papieren van Marchand.
(Nb. Aubry, de schrijver van dit boek, schrijft bij Marchand steeds dat deze papieren niet gepubliceerd zijn. Aubry bracht dit boek uit in 1936. Marchands dagboek kwam uit in 1952, rkv.)
3. De Engelsen hadden geen idee van dit testament. Alleen Montholon, Bertrand en Marchand wisten ervan. Hij deed dit dus niet met het doel om op Lowe indruk te maken.
In dit testament vermaakte de keizer aan zijn zoon zijn wapens, zijn zilver, zijn boeken en voorwerpen van persoonlijk gebruik, ze moesten hem door Bertrand, die ze zo lang zou beheren, overreikt worden.
De 300.000 francs in goud, die hij in Longwood bezat, verdeelde hij als volgt:
120.000 aan Bertrand
50.000 aan Montholon
50.000 aan Marchand

20.000 aan Ali, Noverraz en Pierron elk
10.000 aan Archambault en Gentilini elk
Zijn diamanten zullen verdeeld worden onder de gravinnen Bertrand en Montholon. Bovendien trof Napoleon nauwkeurige en uitvoerige maatregelen betreffende de bedragen, die hij in Europa, hoofdzakelijk bij Lafitte, bezat. Op een potloodaantekening, die Montholon onder Napoleons papieren vond, gaf Napoleon van dit geld 750.000 francs aan Bertrand, 600.000 aan Montholon. Het is interessant deze cijfers met die van het uiteindelijke testament te vergelijken. Tenslotte bepaalde Napoleon dat zijn Mémoires pas na uitbreiding van belangrijke, maar nu nog ontbrekende documenten, geopend zouden mogen worden. Dit was het testament, dat Napoleon op 21 april 1821 door Marchand bij Bertrand liet ophalen en in het vuur liet gooien.

168 De gouverneur koos dit ogenblik om Nicholls de opdracht te geven zich, als het nodig zou zijn, met geweld toegang te verschaffen tot Napoleons vertrekken om zich van zijn aanwezigheid in Longwood te overtuigen. (1)
De keizer liet direct deuren en ramen blokkeren en naast zijn bed geladen pistolen en degens neerleggen. 'Hij zweerde diegene ter plekke neer te schieten, die het waagde de drempel van zijn deur te overschrijden'.
Longwood werd in oorlogstoestand gebracht. Ali sliep in de eetzaal, Noverraz in de tussengang, Marchand in de badkamer, alle drie waren ze bewapend. Nicholls verlangde tevergeefs bij Napoleon binnen gelaten te worden.

Aantekening:

1. 'Indien u hem niet voor tien uur voormiddags heeft gezien'. Reade gaf Nicholls onderstaande schriftelijke instructie:
'In dat geval zult u de voorzaal betreden en indien hij u niet de gelegenheid geeft hem te zien, zult u (behalve in geval van onpasselijkheid) in zijn binnenste vertrekken dringen, waar hij zich waarschijnlijk bevinden zal, voor hem salueren en u weer verwijderen'.
(Reada aan Nicholls, 10 augustus 1819. L.P.20.207)

169 Overste Harrison kwam te hulp. Beiden klopten heftig op de buitendeur, belandden in de salon en probeerden de deuren naar de eetkamer open te breken. Maar ze durfden het niet hun voornemen uit te voeren (1).

Bertrand gaf op 16 augustus krachtig protest. De gouverneur antwoordde met een echte oorlogsverklaring. Op grove wijze maakte hij bekend welke bevoegdheden hij de bewakingsofficier ter beschikking had gesteld, opdat deze zich dagelijks van Napoleons aanwezigheid kon overtuigen (2). Als iemand van Napoleons gevolg hem zou hinderen of tegenstand zou bieden, dan werd deze onmiddellijk van Longwood verwijderd en naar De Kaap gestuurd. (3)

Men zou kunnen denken, dat de zaken een niet meer goedkomende wending namen, misschien tot een bloedige botsing zou leiden – echter: het conflict liep al spoedig af. Lowe was weer eens bang en gaf toe.

Aantekening:

1. Bericht van Nicholls, augustus 1819 (L.P.20.127).
Balmain vertelt in zijn bericht van 19 augustus een komische anekdote:
'Op de 14^e van deze maand naderde een ordonnance-officier zoals gewoonlijk de vensters van het paviljoen van Longwood om zich van de aanwezigheid van Bonaparte met eigen ogen te overtuigen. Die bevond zich sinds een uur in bad, sprong er plotseling woedend uit en toonde zich volledig naakt aan luitenant Nicholls'
2. Dat Lowe in deze tijd bewust boosaardig gehandeld heeft, blijkt uit een plek uit het dagboek van Nicholls (L.P.20.210):
'De gouverneur vroeg mij waarom ik zo zacht op de deuren van de spreekkamer klopte. Dat doe ik, verweerde ik mij, omdat ik niet wil dat de Fransen gaan klagen over mijn lawaai maken als de generaal beweert ziek te zijn. De gouverneur zag niet in, waarom ik niet even krachtig aanklopte als aan de huisdeur van een andere willekeurige gentleman'
3. Briefje van Lowe, 29 augustus Begeleid door een memorandum van Reade. Op bevel van de keizer antwoordde Montholon op de 31^e (Montholon II,359). Bertrand richtte op 3 september opnieuw een briefje aan de gouverneur. (L.P.20.128)

¹⁷⁰ Hij waagde het niet Napoleon tot het uiterste te drijven en in zijn laatste bolwerk binnen te dringen. Hij hield ook niet vol dat Napoleon Nicholls elke dag moest ontvangen. (1) Spoedig zou hij zelfs Verling uit Longwood terugroepen, omdat door de aankomst van de door Napoleon gevraagde arts de aanwezigheid van een Engelse arts geheel overbodig werd.

Aantekening:

1. We moeten overigens vermelden dat Napoleon vanaf begin september bijna dagelijks uitging of uitreed, zodat Nicholls hem kon zien en Lowe weer rustig werd.

Eerste hulp

Direct na Cipriani's dood had Bertrand aan Fesch geschreven en hem gevraagd een Franse of Italiaanse priester, een hofmeester en een kok naar Sint Helena te zenden. De kardinaal nam de tijd voordat hij aan lord Bathurst schreef, die alleen wat kleine probleempjes opwierp, maar toch zijn toestemming gaf voor het zenden van een arts, uitgekozen door de familie Bonaparte.

Deze arts was al gevonden. Hij had Napoleon lang gediend, was hem trouw gebleven en beheerste de Engelse taal. Foureau de Beauregard, een rechtschapen man en een goede arts, deed ijverig zijn best om deze post te krijgen. Fesch wist hem op eenvoudige wijze uit te schakelen (1) en koos voor een jonge Corsicaan, Francesco Antommarchi, ontleder bij professor Mascagni te Florence. Hij bezat maar weinig kennis, maar een grote mond (2) en was tevreden met zijn salaris van 9000 francs.

Aantekening:

1. Foureau de Beauregard had de keizer als eerste lijfarts de gehele Veldtocht van 1814 en toen naar Elba begeleid. Omdat hij volksvertegenwoordiger was, beval de keizer hem de zittingen van de Kamer tot het einde van het seizoen bij te wonen en dan als het mogelijk was naar hem toe te komen. Foureau kon echter geen passen krijgen. Hij begaf zich naar Jérôme in Oostenrijk en kwam daar weer tezamen met Planat de Fay. Zodra hij via Las Cases vernam, dat de keizer eindelijk een arts gestuurd mocht krijgen, stelde hij zich beschikbaar.
'Ik wil mijn functie weer terug hebben', schreef hij op 19 november 1818 aan O'Meara en hij vroeg om de dagelijkse aantekeningen van Napoleons ziekte. Fesch wees hem af, omdat hij zijn vrouw wilde meenemen. Hij bediende zich ook van het argument dat Napoleon hem om een chirurg, niet om een arts had gevraagd.
(Fesch aan Las Cases, 5 december 1818)
2. Antommarchi was Fesch aanbevolen door Colonna Leca, de vermogensbeheerder van Madame Mère, die hem in Florence had leren kennen. Hij was in 1789 in Morsiglia (Corsica) geboren. Planat zei tegen Louis Bonaparte over hem: 'Hij is een man zonder kennis en ontleder aan de universiteit van Florence'. En sir John Webb schreef aan lord Burgesch, de Engelse gezant in Florence, : 'Ik verneem uit zekere bron dat hij meer talent voor intrige dan medische kennis bezit..... Hij is zeer brutaal en maakt in het algemeen daarom de indruk deskundiger te zijn dan hij werkelijk is'.

172

De keuze van de geestelijke was niet minder slecht. Het was gemakkelijk geweest onder de uitstekende priesters, die destijds het keizerlijk seminarium voor de militaire geestelijkheid bezocht hadden, een vrijwilliger te vinden. Fesch spande zich daar niet voor in, maar nam een oude Corsicaanse abbé, genaamd Buonavita (1), die 26 jaar missionaris in Mexico en later kapelaan bij Pauline was geweest. Hij was zeker een goede en waardige man, maar zonder opleiding, ook was hij door ouderdom gekromd en zeer vies en hij leek met zijn gemurmur en zijn verdwaasde ogen al kinds te worden.

Zich geheel overgevend aan de liefde voor de clan koos de oom van Napoleon als Buonavita's hulp een tweede geestelijke, eveneens Corsicaan, die echter nog jong was. Hij heette Angelo Vignali en was onder zijn soutaine jong gebleven (2). Men zei dat hij een beetje verstand had van medicijnen.

Aantekening:

1. Antonio Buonavita was 67 jaar oud. Zoals Fesch zelf erkent, had de vicar van de kardinaal hem erop geattendeerd dat 'de hoge leeftijd van Buonavita, waarbij nog de gevolgen van een beroerte kwamen, niet tot de conclusie leidde, dat hij voor de kolonie op Sint Helena veel nut zou hebben'. En Fesch schrijft naïef aan Las Cases: 'Deze priester heeft weliswaar een klein ongeval gehad, soms kan hij zich niet uitdrukken ..... Maar hij is een nuttig en opofferend mens en aan de hete tropen gewend!'
2. Vignali schreef overigens prima in het Frans. We bezitten een brief van hem uit Rome, 10 december 1821, aan Montholon gericht. Een vloeiend handschrift en een goedlopende stijl.

173 Daardoor zou hij, zo zette Fesch aan Las Cases uiteen, zowel Buonavita als Antommarchi kunnen vervangen. Bij deze kleine karavaan - zo genoemd door de kardinaal - behoorde ook nog een lakei van Madame Mère, Coursot genaamd, die in Longwood het ambt van hofmeester zou gaan vervullen en de door Pauline gestuurde kok Chandellier (1).

Dat Fesch voor zijn neef zo'n arts en zulke geestelijken uitzocht en dat Napoleons moeder dit gezelschap naar Sint Helena liet reizen, leek dwaas. Maar beiden waren omstreeks deze tijd door een soort waanzin bevangen. Een Duitse zieneres, ongetwijfeld een spion van Metternich, was het gelukt haar vertrouwen te winnen. Ze beweerde onder invloed van de Heilige Maria te staan, die haar geopenbaard had, dat Napoleon zijn gevangenis verlaten had. Moeder en oom waren daarvan overtuigd. 'Het resultaat was', schreef Pauline aan Planat in 1821, 'dat Madame Mère en de kardinaal alle brieven, die ze sinds twee jaar ontvangen hadden, als vervalst beschouwden: vervalste handtekeningen, door de Engelse regering gemaakte brieven, die deden geloven dat de keizer zich nog steeds op Sint Helena bevond, terwijl de kardinaal en Madame Mère stug volhielden dat Zijne Majesteit door de Engelsen ontvoerd en naar een ander land was gebracht, waar hij in beste gezondheid verkeerde en dat ze van hem bericht zouden krijgen. (2)

Aantekening:

1. Jaques Chandellier was in 1813 keukenjongen in de Tuilerieën geweest. Hij was 21 en zwak, maar intelligent, redzaam en trouw. Tegen Pauline had hij gezegd 'dat hij voor de eer de keizer te mogen dienen, als het moest, met hem naar Nieuw-Holland zou gaan'. Hij wees een geldsom af, die markies Douglas hem wilde schenken en vroeg niet meer naar loon. Coursot was bediende bij Duroc geweest. Hij was een heldere man, die echter van zijn nieuwe taak weinig vermoeden had en bij zijn aankomst op Sint Helena niet eens koffie kon zetten.

174 In een eveneens aan Planat gerichte brief geeft Pauline verdere aanwijzingen over deze pijnlijke geschiedenis:

'Wij, Louis en ik, hebben sinds twee jaar alle moeite gedaan de invloed van deze heks teniet te doen, maar het was tevergeefs. Oom heeft ons de berichten en de brieven, die hij uit Sint Helena kreeg, onthouden en zei toen dat dit zwijgen ons moest overtuigen. Mama is zeer vroom en geeft deze vrouw, die met haar biechtvader verbonden is, zeer veel. De biechtvader is weer de rechterhand van andere priesters. Dit alles is een vreselijke intrige, die Collona nog ondersteunt. Zij zit van ochtend tot avond in de kerk! Mama en de kardinaal willen mij en Louis van hun inzichten overtuigen, maar toen ze merkten dat wij die vrouw daarentegen wilden omkopen en ons uiteindelijk over haar lichtgelovigheid amuseerden, kwam het tot uitbarstingen en beschuldigingen, waarover ik liever zwijgen wil en daardoor ontstond helaas een koelere betrekking tussen ons'. (1)

Toch had al in oktober 1818 Madame Mère aan haar schoondochter Catherine in het geheim laten weten, dat Napoleon op weg naar Malta was. Weliswaar werd dit bericht door Catherine als spoedig terzijde geschoven, maar de kardinaal liet zich daardoor niet van de wijs brengen. 'Ik weet niet', schreef hij op 5 december 1818 aan Las Cases, 'welke middelen God zal aanwenden om de keizer uit zijn gevangenschap te bevrijden, maar ik ben er beslist van overtuigd dat deze gebeurtenis niet lang meer op zich zal laten wachten'.

Aantekening:

1. 11 juli 1818. Deze brief van Pauline is het bewijs, dat Louis, die zich tot hier toe tegenover Napoleon onverschillig of zelfs vijandig gedroeg, zijn houding veranderd had.

¹⁷⁵ Op deze wijze wordt het onverklaarbare dus verklaard. Fesch liet zo goedkoop mogelijk ongeschikte mensen afreizen naar Sint Helena, omdat hij ervan overtuigd was, dat zij de keizer toch niet meer zouden aantreffen. Op 27 februari 1819 schreef hij aan Las Cases:

‘De kleine karavaan is zo laat vertrokken, dat zij volgens ons niet op Sint Helena zal aankomen. Want iemand verzekert ons dat de keizer drie of vier dagen voor 19 jan. toestemming heeft gekregen Sint Helena te verlaten en dat de Engelsen hem werkelijk naar een ander oord brengen. Wat zal ik u zeggen? Alles in zijn leven is verwonderlijk en ik ben zeer geneigd aan dit wonder te geloven!’

En op 31 juli eveneens aan Las Cases:

‘Ofschoon de kranten en de Engelsen nog steeds volhouden dat hij zich op Sint Helena bevindt, hebben wij aanleiding te denken dat hij daar zelf niet meer verblijft. En als wij ook niet weten waar hij is noch wanneer hij zich laat zien, dan hebben wij toch voldoende bewijs om ons geloof te behouden..... Er bestaat geen twijfel over dat de kerkermeester van Sint Helena graaf Bertrand dwingt u te schrijven alsof Napoleon op zijn rotsen smachtte.....’

Dit fantasiegebouw zou pas instorten toen Buonavita met een brief van Montholon aan Pauline vanuit Sint Helena terug kwam. Deze brief was op 17 maart 1821 gedateerd. Toen Madame Mère de ogen werden geopend, was haar zoon al twee maanden dood.

De kleine karavaan had geen haast. Voor de reis van Rome naar Londen had ze twee maanden nodig. In Engeland aangekomen probeerde Antommarchi zich in bepaalde kringen geliefd te maken, waarbij hij Engelse artsen en journalisten niet spaarde. Hij ontmoette O’Meara en Stockoe, waarmee hij sprak over de gezondheid van Napoleon. Hij deed alsof hij aan een politieke ziekte geloofde. Vreesde Bathurst dat deze Corsicaan aan een complot van Napoleon deelnam?

¹⁷⁶ Men probeerde dat aan te nemen, want hij stond hen pas toe zich in te schepen op 9 juli 1819, nadat ze dus een kwart jaar in Londen hadden doorgebracht.

Ze kwamen op 20 september 1819 in Jamestown aan, werden door Lowe netjes ontvangen en dineerden met Reade en Gorrequer in Plantation. Hierna begaven ze zich naar Longwood en stelden zich voor aan Bertrand. Napoleon, die geërgerd was dat ze zich door de gouverneur hadden laten trakteren, wilde ze deze avond niet ontvangen. (1) Kardinaal Fesch had verzuimd hen een begeleidend schrijven mee te geven. De keizer droeg Bertrand en Montholon op de pas aangekomenen aan de tand te voelen. De pedante Bertrand verlangde van elke een soort curriculum vitae.

De arts en de beide priesters waren ontzet over deze wantrouwende ontvangst. De volgende dag ontving Napoleon, die nog in bed lag, ze na elkaar. Buonavita, die hem geheel dubbel geklapt naderde en hem knielend de hand kuste, wekte zijn medelijden. Hij liet hem zitten en informeerde naar zijn leeftijd en gezondheid. Toen sprak hij met hem over Madame Mère en roemde haar sterke ziel. De kleine dunne zwartkop Vignali (2) legde hij uit dat vanaf nu elke zondag in Longwood de mis gelezen moest worden.

Aantekening:

Dagboek van Verling, 20 september 1819. De keizer ontving de eerste avond alleen maar de beide bedienden Coursot en Chandellier. De beiden ondervroeg hij een uur lang over zijn familie. Coursot zei dat Madame Mère bedroefd was en teruggetrokken en dat zij nooit aan tafel ging zitten zonder te zeggen: ‘Kon ik toch dit diner naar mijn zoon sturen!’

Napoleon scheen met beide tevreden te zijn. Hij zei tegen Marchand dat hij hen een loon van 2500 francs moest toekennen. Pierron zou ze op weg helpen.

Dagboek van Verling, 20 september 1819: 'Een wilde', zei hij over hem. En Montholon schreef op 31 oktober aan zijn vrouw: 'Een Corsicaanse bergrover, wiens wilde en ongelijkte uiterlijk door opvoeding niet veranderd is!'

177 Eindelijk kwam Antommarchi aan de beurt. Napoleon vroeg hem naar zijn geboorteplaats, zijn verwanten en zijn studies en leek met de antwoorden niet ontevreden, ofschoon zijn oordeel over hem 'jong en somber' luidde. Hij droeg hem op zich om Buonavita te bekommeren, die hem slechts naar Sint Helena leek te zijn gekomen 'om zich te begraven te laten'. (1) Hij was zwaar teleurgesteld. Zo zag de hulp er dus uit, die hij na vier jaar van zijn familie kreeg. Ze lieten hem, net als alle anderen deden, in de steek.... Ook bij zijn omgeving, bij Bertrand en Montholon (2) heerste woede en verbittering. Zeer spoedig schreef Montholon aan zijn vrouw dringend een vervanger voor hem te sturen (3). En het echtpaar Bertrand verkondigde, hoewel de gravin weer in verwachting was, luidkeels dat ze in maart het eiland zouden verlaten.

Napoleon vermaakte zich er ondertussen mee - afleidingen waren er immers maar zelden - de kisten, die aan de nieuwkomers waren meegegeven, te laten openen. Een portret van de koning van Rome (4), dat zijn zoon in een wit kostuum voorstelde, boeide hem zeer. Hij liet het in de salon tussen twee vensters ophangen.

Aantekening:

Antommarchi kreeg de vroegere kamer van O'Meara, Buonavita die van Gourgaud, Vignali die van de ordonnance-officier, die een vrije kamer in het huis van Montholon betrok. De drie Corsicanen moesten tezamen eten. Ieder had een Chinees ter beschikking.

Montholon schreef op 31 juli aan zijn vrouw: 'Ik verwacht vol ongeduld de door de kranten aangekondigde aankomst van de drie priesters of artsen en als ze een beetje aan hun taak gewend zijn, wil ik deze vervloekte grond van Longwood verlaten!'

Destemeer, omdat Antommarchi weigerde hem bij het schriftelijk werk in dienst van Napoleon, zoals het uitwerken van het dictaat, kopiëren ed. behulpzaam te zijn.

(Montholon aan zijn vrouw, 31 oktober 1819)

Een olieverfschildering met een vergulde rand, anderhalve voet lang en een voet breed.

(Ali, 214)

178 Het groene marokijnleren etui, dat een medaillon van de knaap bevatte, een geschenk van Jérôme, legde hij op zijn schrijftafel. (1) Een miniatuur portret van Madame Mère werd boven de schoorsteenmantel van de werkkamer gehangen. Pauline had mooie toiletvoorwerpen gestuurd, lady Holland spellen en albums. Twee kisten waren met tijdschriften en boeken gevuld; de laatste waren zeer slecht uitgezocht. (2) In de bagage van Antommarchi vond de keizer oranjebloesemwater, een parfum, waarvan hij hield en allang miste. Tenslotte was er nog een koffer met priestergewaden en alle voor de inrichting van een kapel benodigde voorwerpen. (3)

Op de eerste zondag na de aankomst van de Corsicanen hoorde Napoleon de mis in de salon. Een tafel diende als altaar. Toen viel hem in dat de eetzaal, die nauwelijks nog gebruikt werd, zich daar beter voor leende. Allen in huis beijverden zich deze kamer voor dit nieuwe gebruik in te richten. De wanden werden bekleed met Chinese kleden, gouden bloemen op een rode achtergrond. Een zijtafel van mahonie werd in een altaar veranderd, te bereiken via twee treden. Pierron bouwde daar een tabernakel uit papier maché op, waarboven zich de zilveren crucifix zich verhief.

Aantekening:

'Hij opende het zeer vaak en verdiepte zich in de trekken van zijn zoon'. (Ali, 214)

'Het waren voor de helft slechts oude boeken, die de priesters bij elkaar hadden gekocht'.

"De kardinaal", zei hij tegen Montholon, 'had beter enige duizenden francs kunnen nemen en mij goede boeken hebben laten sturen'.

Ze kwamen van Fesch. De misgewaden waren zeer opgesmukt, de koorhemden zeer mooi, het hostiebord en het miskannetje waren van verguld zilver, de monstrans van zilver; op een klein kruis van ebbenhout zat een kleine zilveren Heiland'. (Ali,214)

179 Aan de buitenkant stonden op een altaardoek van zijde zes-armige kandelaars en Chinese vazen, waarin de mooiste bloemen van de tuin stonden. Hoog bovenaan hing een door Bertrand gegeven Christuskop, waarom heen een witte doek met gouden randen gedrapeerd was en die in de hoek de N met de kroon toonde. (1) Een groene looper ging van het altaar naar de bidstoel van de keizer.

Twee grote, door Noverraz met behulp van de Chinezen vervaardigde kamerschermen verborgen de deuren. Helemaal vooraan stond de fauteuil van de keizer, enige passen daarachter de stoelen van Mme Bertrand, de opperhofmaarschalk en Montholon. (2) De overige personen moesten de dienst staande bijwonen, gegroepeerd aan de beide kanten van de kamerschermen.

In de loop van een week was alles klaar. (3) Het was voor de enthousiastelingen een echt feestje (4), toen op de eerstvolgende zondag de keizer, gevolgd door zijn beide generaals, deze door kaarsen verlichte kapel betrad. Abbé Buonavita kwam hem tegemoet en reikte hem het wijwater aan; toen ging hij de treden naar het altaar op en begon de dienst.

Aantekening:

Omdat het aan gouden randen ontbrak, offerde Montholon de randen van een oud adjudanten uniform op.

'Spoedig daarna', vertelde Ali (219), 'stond de keizer abbé Vignali toe de mis in het huis van de opperhofmaarschalk te lezen, zodat Mme Bertrand bij slecht weer niet naar buiten hoefde te gaan'. Mme Bertrand had namelijk weer een miskraam gehad en vermeed het daarom het te verlaten.

'Nadat de mis was afgelopen', schrijft Ali (219), 'en nadat de keizer zich in de salon of in de tuin had begeven, werd de salon in minder dan een kwartier in de eetzaal terug getoverd, alles stond weer op zijn plaats'.

Op 5 oktober 1819

180 Vignali werd geassisteerd door Napoleon Bertrand, die over zijn koorknappenhemd kinderlijk verrukt was.

Zelfs de keizer scheen tevreden. Hij zei spoedig hierna: 'Ik hoop dat de Heilige Vader ons niets te verwijten heeft, wij zijn weer christen geworden. Als hij onze kapel zou zien, zou hij ons zeker absolutie geven'. Hij zei ook: 'Als een van jullie zijn geweten met zonden overladen voelt, dat is Buonavita er om ze van je af te nemen en absolutie te geven.'

Vanaf nu werd de mis elke zondag op deze wijze opgedragen. Als Napoleon niet lekker was, bleef hij in bed. 'Men opende de deur van de slaapkamer en vouwde dan de kamerschermen dicht, opdat hij de stem van de priester kon horen'.

Zijn gedachten over het geloof waren ongemerkt veranderd, hij leek naar de gevoelens van zijn jeugd terug te keren. Al en toe maakte hij op Italiaanse wijze, zoals zijn moeder hem dat had geleerd, mechanisch het kruisteken.

Ongetwijfeld voelde hij - niet zozeer om zijn eigen ziel, maar meer om de openbare mening of om de toekomst van zijn zoon - de verplichting zich weer, nu in deze eenzaamheid, bij deze religie aan te sluiten. Hij had deze immers weer in Frankrijk ingevoerd en diens opperhoofd beschermde zijn familie. Eerst was het vooral de heerser in hem, die de mis wilde horen. Langzamerhand vond ook de mens in hem een bevrediging van het hart hierin.

Er waren nog altijd bepaalde gebruiken in de katholieke kerk, die hem tegen de borst stuitten. Zo bekritiseerde hij de overrijver van de beide Corsicaanse priesters, toen zij op een dag in priestergewaad, gebeden opzeggend, van deur

tot deur gingen. 'Deze ceremonie', berichtte Ali, 'zou normaal zijn op Corsica of in Italië, maar niet op Sint Helena en voor zo weinig vrome Fransen. Allen, die aan de weg woonden, maakten zich er vrolijk over.

¹⁸¹ Ali (1) vertelt nog over een ander geval, waarin de keizer ondanks alle respect voor de godsdienst het geduld verloor vanwege het nauwkeurig volgen van de kerkelijke voorschriften. Op Witte Donderdag 1820 was hij ziek en bleef hij in bed. Hij hoorde vanuit zijn slaapkamer de mis. Toen ze afgelopen was, sloot men de verbindingdeur. Nu begonnen de beide priesters, zoals dat in de kerk gewoon is, de wacht bij het Heilige Graf. Ze zouden de gebeden lezen en mediterend de nacht doorbrengen. Vignali had ongeveer een uur gebeden, toen Napoleon zijn gemurmel hoorde en zijn voorhoofd fronsend Marchand bij zich riep: "Zijn ze nog niet klaar?" 'Nee, Sire'. 'Zeg, dat ze moeten ophouden!' Men bracht de abbé het bevel en hij gehoorzaamde. (2)

Kort na hun aankomst trouwden Buonavita en Vignali Noverraz en Josephine, het voormalig kamermeisje van de gravin de Montholon, dat de keizer als opzichtster over de waskamer had behouden, toen Archambault en Mary, het kindermisje van de opperhofmaarschalk en tenslotte Ali en Mary Hall, de gouvernante van Hortense Bertrand. (3)

Aantekening:

1. Ali, 219
2. Ali, 239
3. De beide eerste huwelijken waren al in juli en augustus volgens de Anglicaanse ritens gesloten (Kerkregister van Jamestown). De keizer had voor het trouwen van Noverraz, dat in de salon van de Montholons op 12 juli door dominee Vernon werd voltrokken, zijn instemming gegeven. Ook Ali stond hij toe te trouwen onder voorwaarde dat zijn toekomstige vrouw bij Mme Bertrand bleef. Hij verbood echter het huwelijk van Archambault en dreigde hem weg te jagen. De koetzier hield echter vol en Napoleon drukte een oogje dicht. Tevergeefs verzocht Marchand de keizer zijn relatie met Esther Vesey te mogen wettigen. Gehoorzamer dan Ali, voegde hij zich. (Montholon aan zijn vrouw, 7 juli; 3 en 11 augustus 1819)

¹⁸² Jaques Chandellier, die nieuwe kok van de keizer, nam nu in de keuken het ambt over, dat sinds het vertrek van Lepage door twee Chinezen onder toezicht van Pierron slecht was uitgevoerd. De handige man gelukte het de constructie van de kookkachel, die in de nauwe ruimte, waar de lucht af en toe heel erg dik werd, minder rook te laten produceren. Hij bouwde ook een Engelse oven voor de koekjes. Met lekkere spijzen wist hij de eetlust van de keizer op te wekken, maar helaas werd hij zelf spoedig ziek. Zo jong als hij was, hem dreigde 'zware apoplexie' en er moest aan zijn vervanging gedacht worden. (1)

De bouw van het nieuwe huis ging langzaam verder. Op een zondag, de dag waarop er niet gewerkt werd, ging de keizer er met Marchand naar toe. (2)

Aantekening:

1. Montholon probeerde op 30 april 1820 zijn vrouw twee koks te laten sturen en indien mogelijk zulke, die al aan het keizerlijk hof hadden gediend. Mme de Montholon huurde aan het eind van het jaar twee koks in: Chandellier, een neef van de andere en Peyrusset. Ze werden naar De Kaap gestuurd, maar kwamen niet op Sint Helena aan. De dood van de keizer kwam daar tussen. Daarom bleef Jaques Chandellier tot aan het einde Napoleons kok.
2. Hudson Lowe had majoor Emmett, de commandant van de genietroepen op het eiland, de bewaking van het werk toevertrouwd. Emmett mocht de gouverneur niet, in delen van zijn dagboek, dat in 1912 werd gepubliceerd, springt hij niet aardig met hem om. Na het vertrek van de gravin de Montholon werd het bouwen ijveriger aangepakt. 'Alle mannen', schreef Ali (228), 'worden ingeschakeld: soldaten, arbeiders, Chinezen, slaven, ieder wordt naar zijn kunnen gebruikt. Dag na dag waren de straten van Jamestown vol met karavanen arbeiders en met karren, waarop bouwstenen, timmerhout, ijzer, lood ed. vervoerd werden.

183 Hij bekritiseerde iets aan de binnenkant, moest echter toegeven, dat de kamers groter, luchtiger en gemakkelijker waren. De door twee paviljoenen geflankeerde hoofd­façade was tegen de passaatwind beschut en het keek uit op het plateau van Deadwood. De woonruimten van Napoleon bestonden uit een grote galerie, een eetzaal, de bibliotheek, een slaapkamer, een toiletkamer en een badkamer. Een aangrenzende ruimte was bestemd voor de dienstdoende bedienden. Montholon, waarvoor de linkervleugel bedacht was, zou er bijna even zo mooi wonen. De vensters en de deuren waren breed en hoog, de versieringen smaakvol. De schoorstenen waren met goudbrons versierd. Aan de buitenwand van het gebouw bevonden zich nissen, waarin beelden konden staan. Vergeleken met het oude huis was New House een paleis. (1) De keizer leek echter steeds minder bereid te zijn Old Longwood te verlaten. (2) Integendeel: nu hij van overtuigd was op Sint Helena te moeten blijven, begon hij zich voor de vervanging van zijn interieur en voor de doelmatige bewerking van zijn tuin te interesseren.

Aantekening:

1. In totaal zou de bouw en de inrichting iets meer dan 32.000 pond kosten. Men moet hierbij niet vergeten dat het bouwen, net als alle andere zaken op Sint Helena, zeer duur was. Hier wat maten van New House:
ontvangstzaal: 11,5 bij 6,7 m.
eetzaal: 8 bij 6,7 m.
bibliotheek: 8,5 bij 7,6 m.
De hoogte van de ramen was 4,3 m.
2. Lowe aan Bathurst, 27 nov. 1819. (.L.P.20.128).
'De wandeling van generaal Bonaparte naar het nieuwe huis zou tot de gedachte kunnen leiden, dat hij het, zodra het klaar is, denkt te gaan bewonen. Doch hoe drukker wij ons maken om dit voor elkaar te krijgen, des te meer is hij geneigd zijn huidige behuizing te verbeteren en te herinrichten. Met deze wens was hij vroeger al lastig voor ons, omdat hij de arbeiders, die aan het nieuwe huis werken, van hun werk haalde.... Ik probeer ondertussen hem tevreden te stellen zonder dat het hoofdwerk hieronder lijdt'.

184 In een begrijpelijke verandering van gevoel klampte hij zich nu vast aan zijn ellendig onderdak, probeerde het te verfraaien en behaaglijker te maken. (1) Omdat de inrichting van de kapel zo goed gelukt was, wilde hij ook zijn slaapkamer en zijn werkkamer opnieuw behangen. Het nanking, waarmee de wanden bespannen waren, was tengevolge van de vochtigheid verschimmeld en ging strooksgewijs los. Met behulp van de Chinezen plakten Marchand en Ali (2) wit papier op de muren, toen bespanden ze de slaapkamer met gestreepte mouseline, de werkkamer met perkel (een soort linnen, rkv), hingen grote en kleine gordijnen op en legden een nieuw vloerkleed op de grond. De meubels werden uitgeklopt en opnieuw gevernist. De beide veldbedden kregen nieuwe gordijnen van taft en zilveren adelaars, die uit het kapot geslagen zilveren servies kwamen, werden op de zuilen en op de top van het bed aangebracht. De keizer was zolang in de salon gehuisvest. Toen alles klaar was, betrad hij zijn slaapkamer; in een bakje brandden twee rookkaarsen. De randen van de portretten boven de schoorsteen glommen. Napoleon bekeek alles met de vreugde van een kind en prees tegenover Montholon de kunde van zijn dienaren.

Aantekening:

1. Zelfs de bedienden begonnen zich nu in te richten. Vier jaar lang hadden ze in hun bovenkamertjes lijdzaam gekampeerd zonder zich ergens om te bekommeren. Midden 1819 begonnen ze zich te verbeteren. De keizer beklom zelf de halsbrekende ladder, die naar de bovenverdieping leidde en bekeek alle kamers. Bij Noverraz zag hij een kopergravure, die hem niet beviel. Het stelde de inwijding van Waterloo Bridge in Londen voor..... De naam Waterloo mishagde hem (Ali, 188).
2. Napoleon wenste dat alles door zijn eigen mensen gedaan werd. Het stond hem tegen de gouverneur daarom te vragen en de Engelsen in zijn allerheiligste binnen te laten.

185 'Dat is geen slaapkamer meer, dat is het boudoir van een mooie dame!'(1)

Waar Napoleon vooral mee bezig ging, waren de veranderingen in de tuin. Soldaten hadden al op bevel van Lowe aan de oostzijde een muurtje als beschutting tegen de wind gebouwd. Antommarchi versterkte de keizer in zijn ideeën. (2) Tuinarbeid was een gezonde lichaamsbeweging, die in plaats van paardrijden zou kunnen. Pierron ging naar Jamestown en kocht kruiwagens, harken en schoffels voor alle Longwooders. Zelfs de keizer kreeg zijn hark en spade. Elke ochtend bij zonsopgang liet hij, zodra de wachtposten de tuin ontruimd hadden, de dienstdoende lakei de klok luiden om al zijn mensen te wekken.(3) De hele troep, Fransen, Engelsen en Chinezen, Antommarchi, de beide geestelijken, zelfs het vrouwelijk personeel moest aan de slag.

Aantekening:

1. Spoedig daarna werd het gehele appartement opnieuw behangen. Rond deze tijd sliep de keizer het liefst in de kleine kamer naast de eetzaal. Tijdens het hete jaargetijde sliep hij ook in de spreekkamer op een messingbed, dat gravin de Montholon voor hem gekocht had. Maar omdat daarvan een poot afbrak en hij zich in zijn kleine veldbed beter voelde, gaf hij het terug aan Montholon.
Het biljart liet hij over aan de bedienden, toen hij ze bij de terugkeer van een wandeling betrapte bij het spelen. Men stelde het op in een houthok dat achter het huis stond. (Ali, 189)
2. Op 19 juli. Op de 27^e ontwierp Montholon een plan tot vergroting van de tuin. (Dagboek van Nicholls, 19 en 27 juli 1819). Antommarchi had hem niet die motivatie gegeven, die hij wel claimt. 'Napoleon', zegt Marchand, 'beschouwt deze onderneming als een middel ter verstrooiing voor zichzelf en de kolonie, maar hij vond dat het gelijktijdig het voordeel bood de ketting van wachtposten, die elke avond om negen uur op het huis afkwam, terug te dringen'.
Op 3 augustus 1819 schreef Montholon aan zijn vrouw dat men sinds enige dagen bezig was 'de kleine tuin te vergoten'.
3. Hij had aan de buitenmuur van het huis een grote klok laten ophangen. (L.P.20.130)

186 Net als de planters op het eiland met een broek en een nankingrok, een grote strohoed op het hoofd en de voeten in rode marokkeinen pantoffels werpt Napoleon hoogst eigenhandig een kluit aarde tegen Ali's venster raam.

'Ali, Ali', roept hij, 'slaap je nog?' Of: 'Ali, oh Ali, het is al dag!' Of hij rijmt: 'U zult, mijn vriend, vreedzaam slapen, maar pas als je dagtaak is volbracht'. Ali steekt het hoofd uit het raam: 'Ach, luilak, zie je de zon niet?'

Nu komt aan de andere kant van het gebouw Marchand aan de beurt:

'Marchand, beste Marchand, het is dag, sta op!' En als Marchand naar beneden komt, berispt de keizer hem lachend: 'Nu, heb je deze nacht genoeg geslapen? Heeft men je in je ochtenddutje onderbroken? Je zult de hele dag ziek zijn, omdat je zo vroeg bent opgestaan!' En dan weer op gewone toon: 'Vooruit, neem deze hark en spa. Graaf me een gat, opdat we er een boom in kunnen zetten'. Een ogenblik later roept hij weer: 'Marchand, breng eens water hier!' Of: 'Haal een stok, mijn klamboe'. En tegen een ander: 'Zeg tegen Archambault dat hij mest moet brengen en tegen de Chinezen dat zij het gras moeten maaien'.

187 En in het voorbijgaan tegen Ali, die een kar vollaadt (1): 'Wat, ben je met het wegbrengen van die grond nog steeds niet klaar?' 'Nee, Sire, maar ik heb mijn tijd niet verprutst'. 'Daar valt mij iets in, jij schooier, heb je het hoofdstuk, dat ik je gisteravond gaf, overgeschreven?' (2) 'Nee, Sire'. 'Je hebt weer geslapen, hè?' 'Maar, Sire, Uwe Majesteit heeft het me gisteren pas gegeven'. 'Zorg ervoor dat je het vanmiddag af hebt, ik heb nog wat anders voor je!'

Pierron bedekt een aarden wal met plaggen. 'Ben je nu met die wal nog niet klaar? Heb je genoeg plaggen?' 'Jawel, Sire'. Nu is hij weer bij Ali en vraagt

hem: 'Is Montholon al wakker?' 'Ik weet het niet, Sire'. 'Ga het nazien, maar maak hem niet wakker, laat hem slapen'.

Noverraz spit de grond om. Napoleon treedt op hem toe: 'Vooruit, flink er op los!..... Oh, jij luilak, wat heb je nou nog gepresteerd vanochtend?'

Aantekening:

1. Ali heeft ons hier de levendigste en ongetwijfeld ook de nauwkeurigste beschrijving van een tafereel gegeven, dat we uit de tijd van de gevangenschap bezitten. (Ali, 206)
2. De keizer dicteerde nog maar af en toe. Maar hij liet vele kopieën vervaardigen, vooral door Ali.

188 'Gisteren heeft Uwe Majesteit me opgedragen de badkuip te reinigen (1); daar niemand het vrijwillig wilde doen, heb ik dat werk zelf gedaan'. Napoleon trekt hem aan zijn oorleltje. Hij is enthousiast over Noverraz, die zijn werk verstaat en noemt hem zijn tuinchef.

Op dat moment wordt er gemeld: 'Sire, daar komt de heer Montholon'. 'Ah, goede morgen, Montholon'. Montholon maakt een buiging net zoals in de Tuilerieën; 'Hoe maakt Uwe Majesteit het?' 'Dank u, tamelijk goed. Heeft men u gestoord?' 'Nee, Sire, ik was al uit bed toen men kwam'. De keizer vraagt schertsend: 'Heeft Uwe Excellentie mij iets mee te delen? Men zegt dat er een schip in zicht is.....' 'Ik weet het niet, Sire, ik heb nog niemand gesproken'. 'Neem uw verrekijker en kijk of u dat schip ziet'.

Montholon komt even later terug en Napoleon loopt pratend met hem heen en weer. Om acht uur verschijnt - steeds in stijl - Bertrand. Af en toe drukt de keizer hem en Montholon een hark in de hand. Maar die twee zijn slechte werkers. Daarom zegt hij hen: 'Mijne heren, u bent niet in staat om in een dag een shilling te verdienen'.

Aantekening:

1. De kuip, die later als bassin in de tuin zou dienen.
2. De keizer heeft zelfs geprobeerd Mme Bertrand te laten werken, waarbij hij haar indringend voorstelde dat er voor haar gezondheid niets beters bestond dan het omgraven van grond. Ze liet zich echter niet overtuigen, weerstond zelfs zijn vriendelijkheden als zijn boze blikken en hield zich ver van deze tuinarbeid. 'Een nieuwe mogelijkheid zich te vervelend', zei ze schouderophalend.

189 (Deze pag. geeft een tekening van Longwood weer, rkv.)

190 Hij zelf probeerde vaker te harken en te graven, gaf het echter op toen hij blaren op de handen kreeg. (1)

Om tien uur beval hij zijn ontbijt en wachtte daarop met Montholon in de schaduw van de sinaasappelbomen of nog liever onder zijn eiken. Degenen, die bij dit ontbijt bedienen moesten, haastten zich hun gereedschap neer te leggen, wasten gezicht en handen en borstelden hun kleding af. Bertrand ging, als hij niet was uitgenodigd, zijn huis weer in. De keizer vroeg de arts en de priesters slechts zelden aan zijn tafel. De kinderen van Bertrand wel, zij maakten zich nuttig door het dragen van gieters. Ze waren luidruchtig en onaardig, gedroegen zich soms niet netjes. Napoleon lachte over hun onopgevoede manieren. De mooie blonde kop met het sproetengezicht herinnerde hem zeker aan zijn eigen zoon. Hij drukte hem soms heel stevig tegen zich aan. (2)

Hierna werd er weer tot elf of twaalf uur gewerkt. 'Gaan jullie nu middageten', zei de keizer dan, 'voor nu is het genoeg, het wordt te warm'.

Hij ging naar binnen om te lezen of te baden. Tegen vier uur verscheen hij weer en begon met een kleine verrijdbare pomp de tuin te sproeien. Ali of Noverraz pompte, de keizer stuurde de waterstraal. Daarbij werd hij vaak zo nat, dat hij van kleding moest verwisselen.

Het gehele huis ontwaakte uit de verstarring van de laatste maanden en veranderde. Ook Napoleon voelde zich krachtiger en gezonder.

Aantekening:

1. Antommarchi I, 279: 'De arbeid is te zwaar', zei hij op een dag tegen Antommarchi. 'Ik kan niet meer, mijn handen doen mij zeer. Een andere keer weer!' En hij gooide de schep neer.
2. 'Een schoenmaker is beter af dan ik', hoorde Ali (242) hem zuchten, 'die heeft tenminste nog vrouw en kinderen bij zich'.

¹⁹¹ Hij, die de wereld had veranderd, wijdde zich aan deze winderige en snel vergankelijke schepping: een tuin. Maar is er iets levensvoller dan een tuin? En Napoleon hield van het leven. Zo graag als hij fantaseerde, zo innig was hij toch met de realiteit verbonden. En misschien vond hij nu meer genoeg in het plan van deze hekken, deze ingesnoerde wegen en zijn kleine rozentuin te ontwerpen dan destijds met een staf architecten over de verfraaiing van Compiègne of van Fontainebleau bijeen te zijn.

Aan de westkant ontrolde zich voor het keizerlijk venster het deel van de 'Tuin van Marchand' of 'De Parterre' genoemd. Om een ruitvormig grasveld liepen smalle paadjes en door buxussen omzoomde rozenperken. Voor het venster zette men vier sinaasappelbomen en de keizer zelf zaaide tussen de stammen goudbloemen en bonte strobloemen. Lady Holland had cyclamen gestuurd. Het volgende venster, het dichtst bij de salonwand, werd in een glazen deur veranderd, die door de veranda, waar via het gietwerk slingerplanten omhoog klommen, verborgen was. Via twee treden kon Napoleon in zijn parterre komen en daar zonder gezien te worden, gaan wandelen, want een door een passiebloem bewaakte boog vormde rondom een voor blikken ondoordringbare muur. Aan de andere kant van het middengedeelte lag symmetrisch met de Tuin van Marchand de Tuin van Ali, oftewel "Het Boskett". In het midden daarvan een ovaal grasveld, waarin twee grote sinaasappelbomen werden geplant. De begroeiing moest zo dicht worden, dat de zon er niet meer doordringen kon. (1)

Aantekening:

1. In de door Ali aangegeven bijzonderheden worden ons alle punten door de berichten van luitenant Lutyens, die op 10 februari 1820 als ordonnance-officier in de plaats kwam van Nicholls, bevestigd. (L.P.20.129)

¹⁹² Hierna begon men aan de oostzijde een grotere tuin aan te leggen. Hij was door een haag (1) tegen de wind beschermd en door een overdekt looppad, waarin de keizer zich graag ophield, van Boskett gescheiden. Perzik- en appelbomen, bessen en accacia's werden in grote hoeveelheden aangeplant. Strobloemen bedekten als een tapijt een deel van de bodem. Om zo snel mogelijk schaduw te hebben – want de keizer was een uiterst ongeduldig tuinier (2) – liet hij tamelijk oude eiken aanslepen, waarvan er veel verdroogden. De bomen, die niet wortelden, werden door perzikbomen vervangen.

Deze tuin kreeg de naam van 'Noverraz-tuin'. De keizer stelde er veel belang in. In het onderste deel werd een kleine grot gebouwd, die de Chinezen van binnen met hout bekleedden en met draken en vogels beschilderden. Er kwam ook een ronde houten tafel in en enige stoelen. Napoleon trok zich vaak in deze grot terug, gebruikte daar ook een paar keer een maaltijd.

Een groot probleem was de watervoorziening voor dit terrein. Napoleon liet een halvemaanvormig bassin graven (3) en vollopen met water, dat van de Diana Peak kwam (4). Men deed hier goudvissen in, die tot groot verdriet van de keizer dood gingen.

Aantekening:

1. In de laatste maanden van het jaar 1820 liet Napoleon als afsluiting deze muur met een bijna twee meter hoge aarden wal ophogen, waarop men een kiosk van tentdoek opzette, dat door glazen ramen licht kreeg. Het binnenste werd met mouseline bespannen. De keizer bestemde deze kiosk als uitkijkpost om vandaar uit de zee en de uit De Kaap komende schepen te kunnen zien. Door zijn ziekte werd dit niet gebruikt. (Ali, 193)
2. 'De keizer had zo'n haast als hij met een nieuw werk begon, dat het onmogelijk was, wat hij beval goed te doen'. (Ali, 198)
3. Dit eerste bassin bestaat nog. De keizer baadde er eenmaal in.
4. Op de hoogvlakte van Longwood zijn geen bronnen. Er was daar weinig water. Hudson Lowe was grote bewateringswerken begonnen, die pas midden 1820 klaar waren. Vanaf dat moment was er meer en beter water in Longwood. De leiding functioneert nu nog.

193 Het wegstromende water werd via een gootje in het midden van de Noverraz-tuin in een trog geleid (1) en stroomde van daar uit door de grot in een derde, diepere gelegen bekken. In het middelste bassin gelukte het Chandellier door het aanleggen van een loden buis een kleine fontein aan te leggen, die ook de keizer veel plezier deed. Als hij uit het huis kwam, zei hij tegen Ali of Marchand: 'Voorwaarts, laat het waterkunstwerk spelen'. Dan liep men vlug en draaide de kraan van het reservoir open. Napoleon, die tussen de grot en het laatste bassin stond, keek toe hoe het water stroomde en bij hem kwam. Dacht hij misschien aan de machtige waterval van Saint Cloud, aan de helder groene rivier met de zwanen van Malmaison?.... Het geluid en het stromen hielden enkele ogenblikken zijn geest bezig. Hij moest er zelfs om lachen dat hij aan zo'n klein beetje waterkunst genoeg had. Het schouwspel was ten einde als het water uit het reservoir ging. (2)

Boven het eerste bassin liet de keizer door de meest handige Chinezen een driepotige vogelkooi maken, kleurig geverfd en met een adelaar gekroond. (3)

Aantekening:

1. De loden trog met een doorsnede van twaalf voet was door Gordon, de enige ketelsmid van Jamestown, gemaakt. Toen hij hem bracht, was Napoleon zo tevreden, dat hij de handwerker eigenhandig een glas wijn aanreikte. (L.P.20.129)
2. Ali, 202. Met de hulp van de heer Colin, de conservator van Longwood (in 1935, rkv) en aan de hand van de 'Herinneringen' van Ali gelukte het de schrijver van dit boek de plaats van de verschillende bassins ed. door meting precies vast te stellen. Heer Colin heeft daarna het eerste volledige ontwerp van de keizerlijke tuinaanleg getekend.
3. Deze volièrre nam de opperhofmaarschalk in 1821 mee naar Frankrijk. Ze bevindt zich thans in het museum Bertrand te Châteauroux.

194 Men zette bij gebrek aan andere vogels een fazant en enkele kippen in de volièrre, want de in Jamestown gekochte sijsjes gingen dood. Ook duiven deed men er in, maar die vlogen weg toen men de kooi opende. 'Zo bleef de kooi zonder vogels, zoals het bassin zonder vissen'.

Toen de Noverraz-tuin klaar was, liet de keizer op de westzijde nog zo een aanleggen, want hij was een groot vriend van symmetrie. Ook daar waren bassins. Een ervan was de voormalige badkuip van de keizer, die hij de eerste tijd veel gebruikt had.

Op de weg naar het huis van de Bertrands was de oorspronkelijke vegetatie nog behouden, die voor het grootste deel uit grasvlakte bestond, waar wat struiken op stonden, de rest was in een groentetuin veranderd. Napoleon zag met genoeg hoe de bonen en de erwten daar opschoten. (1) Op een dag werd die groente door pikkende kippen bedreigd. Woedend haalde de keizer een jachtgeweer en legde er drie om. (2) Zo schoot hij ook op een varken van Mme Bertrand, dat zich in de plek had vergist, op een geit en een os uit de omgeving, waarover de gouverneur woedend werd, temeer omdat Montholon hieraan een boosaardige uitleg probeerde te geven. (3)

Aantekening:

1. Als later de keizer sla of een groente werd opgediend, vroeg hij steeds 'of deze uit zijn eigen tuin kwam'. Beaamde men dit, wat men gewoonlijk deed om hem een genoegen te doen, dan zei hij: 'Nu, dan is tenminste niet al onze inspanning voor niets, onze tuinen voeden ons'. Omdat een lakei lachte, riep hij uit: 'Wat, jij schoft, jij lacht?' En hij begon zelf ook te lachen. (Ali, 210)
2. Deze kippen behoorden niet, zoals Marchand aangeeft, aan de kok Chandellier, maar aan Novverraz, die boos werd en 's keizers dienst wilde verlaten. (L.P.20.129) Lowe gaf geen gehoor aan zijn verzoek.
3. Montchenu beweert namelijk, dat Napoleon opzettelijk de tuindeur had opengelaten om de ossen aan te lokken, die van de Compagnie waren, om ze gemakkelijk te kunnen schieten. 'Geloof u dat werkelijk?' vroeg Lowe. 'Ik twijfel er niet aan', antwoordde Montchenu, 'hij weet dat u deze ossen nodig heeft en wil ze u wegnemen om u te tonen dat hij nog verschrikkelijk is'. (L.P.20.129) Hudson Lowe vroeg daarop aan Engeland hoe hij zich moest gedragen als Napoleon door onvoorzichtigheid of domheid een mens dood schoot of hij hem dan voor de rechtbank moest brengen en op welke wijze hij hem dan moest bestraffen. (L.P.20.129)

195 De keizer zaaide veel groentesoorten, maar dat ging slecht in de lemige grond. De groente was hard en taai. Uitgezonderd de kool, die gedijde prima. Maar de wormen en de rupsen vernielden alles. Toen het eerste plezier aan de aanleg van de tuin voorbij was, zakte de ijver van de keizer in. Wel begoot hij nog met behulp van de kinderen van Bertrand zijn wortels, maar meestal beperkte hij zich tot wandelen op de paadjes of in zijn parterre, waar hij niet gezien kon worden. Vaak boog hij zich over een plant, plukte een passiebloem of een strobloem en hield die lang peinzend in zijn hand.....

Nu hij voor vreemde ogen beschermd was, ging hij af en toe op een stukje gras zitten en keek toe hoe de grond bewerkt werd of hoe de veelkleurige kardinaalsvogels, die uit Brazilië waren gekomen, van tak naar tak vlogen.

Deze tuinarbeid, waarmee hij zich gedurende een periode van zes maanden mee bezig hield, oefende op zijn gemoed een rustgevende werking uit. En aan de andere kant voelde de gouverneur zich gerust, omdat Napoleon zich dagelijks in de tuin vertoonde. En dus werd de ingetreden verbetering van de relaties door een aantal tegemoetkomende handelingen zichtbaar: Lowe stuurde planten en bloemzaden (1), tuinmeubels, stelde hem voor de graafwerkzaamheden soldaten ter beschikking te stellen en arbeiders voor het transport per paard en wagen.

Aantekening:

1. L.P.20.233. Hij schreef daarover aan Bathurst. Deze droeg hem op 'generaal Buonaparte mee te delen, dat als hij de een of andere plant van De Kaap wenste, hij graag bereid zou zijn hem die te sturen'. (Bathurst aan Lowe, 2 juli 1820)

196 Hij zorgde ervoor dat de stal van de keizer met voor op De Kaap gekochte paarden werd verrijkt. Tenslotte deed hij nog een naar zijn mening zeer vergaande toezegging, waarin hij, om Napoleon weer te bewegen zijn buitenritten te hervatten, de grenzen speciaal in westelijke richting vergrootte, zodat de Fransen op ongeveer een kwart van het eiland bewegingsvrijheid genoten.

In Jamestown werd veel gepraat over de verfraaiingen op Longwood. Maar niemand werd daar meer toegelaten. Op een middag waagde Suzanne Jonhson, de jongste stiefdochter van Lowe, zich naar boven en vroeg Montholon haar de tuinaanleg te laten zien. De generaal bood haar de arm en leidde haar. Onverwacht stonden ze voor de keizer, die op zijn plekje zat. Montholon moest het jonge meisje voorstellen. Ze was klein en mooi, haar blozen maakte haar nog leuker. Napoleon sprak vriendelijk met haar, liet een schotel suikerwerk brengen en toonde haar zelf de bassins. Hij deed alsof hij niet wist hoe dicht zij bij de gouverneur stond. Toen ze afscheid nam, plukte hij een roos en overhandigde haar die 'als aandenken'. (1)

Aantekening:

1. Het bezoek van de stiefdochter van Lowe, waarover niet alleen Montholon (II, 401), maar ook Marchand vertelt, lijkt ondanks alles wat Seaton daar tegen in brengt, waar te zijn. Ook Fr. Masson is het met ons eens (*Revue des Deux Mondes*, 15 mei 1921). Suzanne Johnson heeft haar uitstapje niet aan de grote klok gehangen en haar stiefvader schijnt er nooit iets van geweten te hebben.

¹⁹⁷ Daar Napoleon zich beter voelde, had hij weer meer werklust. Hij dicteerde Montholon en Marchand delen over zijn Veldtochten, opmerkingen over zijn buitenlandse politiek, gedachten over zelfmoord, enz. Maar hij deed dit bijna steeds 's nachts of op regenachtige dagen. Als het mooi weer was, dan dreef een geheime drang vanuit zijn binnenste hem uit zijn donkere afgesloten kamer. Vaak kwam hij pas bij zonsondergang in het huis terug.

